

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK MAGYAR TÖRTÉNETI ÉS IRODALOMTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁSA.

I.

Oklevelek és levelek.

1. 1224. II. Endre király horvátországi Damald nevű hűtlen alattvalójától, ennek a Corea vizétől a tengerig lenyúló birtokát Gergely és István ispánoknak adományozza.

A ezérna zsinóron lefüggő kettős arany pecsét első lapja a királyt trónon ülve tünteti elő, jobbában a királyi pálczát, a mellé-
hez szorított balkézben az ország arany almáját tartja; jobbról a király feje mellett a nap, balról a félhold és e fölött csillag látható. Kőrírata: »† Andreas. Dei Gratia Ungarie Dalmacie Croacie Rame Servie Gallicie Lodomerique Rex.«

A hátlapján, szívalakú pajzsban négy pólya, ezek hármán kisebb szív elé szemben egymással futó állatok, a legalsó pályán csethal vehető ki. Kőrírata: »† Sigillum Secundi Andree Tercii Bele Regis Filii.«

2. 1251. nov. 23-án. IV. Béla István ispánnak, Jakab, Gergely, Dániel és Obrad brebiri nemeseknek a tatárfutás alkalmával tanusított hűségök jutalmául Brebervármegyét adományozza.

A lefüggő kettős arany pecsét előlapja a trónon ülő királyt ábrázolja, a jogarral és aranyalmával. Kőrírata: »† Bela Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Servie, Galicie, Lodomerie, Cumanie Rex.«

A hátlapon, szívalakú pajzsban kettős kereszt látható. Kőrírata: »† Sigillum Quarti Bele, Secundi Andree Regis Filii.«

Ily arany pecséttel ellátott oklevelek arany bulláknak neveztetnek; bár rendszerint II. Endrének 1222-diki törvénykönyve szokott per eminentiam arany bullának neveztetni. Ennek hét példánya közül egy sem maradt fenn. Egyéb, arany pecséttel ellátott oklevelek is igen ritkák. A Nemzeti Múzeum ezen kettőn kívül még egy harmadikat is bír, IV. Bélától 1258-ból. Az esztergomi érsekség levél-

tára kettőt bír; egyet II. Endrétől 1233-ból, és egyet Hunyady Mátyás királytól 1465-ből. (Ezeket ismerteti Knauz N. a Történelmi Tár X. kötetében. 205—218. l.)

II. Endre.*) (1205—1235.)

3. 1217. Vruz zalavári jobbágyot testvéreivel egyetemben a várjobbágyok sorából kiveszi.

A hártya oklevélről lefüggő pecsét elveszett.

4. 1222. Osl ispán fiainak a sopronyi várhoz tartozó Moglocha nevezetű földet adományozza.

A lefüggő viasz pecsét alakja és nagysága miatt kiváló figyelmet érdemel. Az ily pecsétek, melyek kenyér-alakúaknak (in formam panis) neveztetnek, igen ritkák. Ezen pecséten a trónon ülő király alakja, a nap és hold által köryezve tűnik elő. A király címzeit tartalmazó körírat olvashatatlan.

IV. Béla. (1235—1270.)

5. 1265. augusztus 1. Miklósnak, Pál fiának, Beych nemzetségből, Hricsó várát összes tartozékaival adományozza.

Az oklevél nemcsak a király kettős pecsétjével van ellátva, melynek azonban csak töredéke maradt fenn, hanem egyúttal Fülöp esztergomi érsek pecsétjével »nagyobb biztosság kedvéért, és nehogy gyanú támadhasson« — mondja az oklevél, mert Miklós, kinek javára az kiállítatott, az alcancellárnak unokaöcscse volt.

V. István. (1270—1272.)

6. 1271. Mihálynak, Ubul fiának a Szabolcs megyében fekvő Nukupul és Tuch nevű lakatlan földeket adományozza.

A függő pecsét elveszett.

IV. László. (1272—1290.)

7. 1274. jul. 18-án. Duruzlou mesternek, az Ottokár ellen viselt hadjáratban szerzett érdemei jutalmául, a vasvári várnak Rum nevű lakatlan földjét adományozza.

A függő pecsét elveszett.

*) A Múzeum kézirat-gyűjteménye az előbbi királyoktól nem bír okleveleket. A legrégebb eredeti oklevél, mely királyainktól fennmaradt, szent Istvánnak a pannonhalmi apátság részére 1001-ben kiállított adomány-levele (azon főapátság levéltárában). A magyar országos levéltár legrégebb eredeti oklevele 1109-ből van. A XI. és XII. századból alig 40—50 eredeti oklevél maradt fenn.

III. Endre. (1290—1301.)

8. 1298. ápril 9-én. Jakab ispánnak az ungmegyei Ruzka nevű földet adományozza.

A lefüggő kettős pecsétnek csak töredéke van meg. Egyik lapján a trónon ülő király, a másikon az ország czímere: kettős kereszt, a félhold és nap által környezve.

Fenena, III. Endre neje.

9. 1295. szeptember 8. Buda. Deuecheri Márton ispánnak, a veszprémmegyei Isay nevű királynéi földet adományozza.

Az oklevél hátlapjára nyomott pecsét levált.

Ottó. (1305—1308.)

10. 1307. febr. 8-án, hamvazó szerdán. Várad. István mesternek, Mihály ispán fiának, az Omode nádor által elfoglalt szabolcs- és szathmármegyei birtokait visszaadja.

Róbert Károly. (1308—1342.)

11. 1312. május 27-én. István, László és Mihály mestereknek, Mihály ispán fiainak, az Omode nádor által elfoglalt jószágait visszaadja.

A lefüggő kettős pecsét épen van fenntartva: egyik oldalán a trónon ülő király, a másikon az ország czímere, a kettős kereszt.

Drugeth Fülöp nádor. (1321—1328.)

12. 1324. ápril 6. Itéletlevél gömörmegeyi birtokokról.

Lefüggő pecséttel, melyen lovon ülő vitéz kivont karddal látható.

I. Nagy Lajos. (1342—1382.)

13. 1351. december 11. A budai országgyűlés végzése, melyekben Lajos az arany bullát megerősíti, de a negyedik czikket, mely a nemeseknek jószágaikról szabad rendelkezési jogot biztosított volt, módosítja, s ez által az ősiséget életbe lépteti.

A jelen példány Bereg megye számára van kiállítva. Lefüggő kettős pecséttel.

Erzsébet királyné, Nagy Lajos özvegye.

14. 1384. jul. 19. Buda. Tamás szent-györgyi grófnak, Dalmácia és Horvátország bánjának meghagyja, hogy a Sebenico dalmáciai város területén lakó oláhokon, az általok okozott károkért, 200 frtnyi bírságot vegyen meg.

A királyné pecsétjével, mely egy liliumot (Anjou-czímer) tüntet fel.

Mária királynő. (1382—1395.)

15. 1386. június 22. Buda. Bissenus (Besenyő) Istvánt a Kőrös-hegyen fekvő szőlői után a kilenezed fizetésétől felmenti.

A hártýára nyomott veres viasz pecséten az ország címere: négy pólyás pajzs.

Tvartkó bosniai bán.

16. 1387. A bán, testvére, anyja és tizennégy bosniai főúr biztosító oklevelet állítanak ki Vlatkó gróf részére az iránt, hogy rokonának Pavlovcic Gergelynek hűtlenségeért őt nem fogják felelőségre vonni.

Ó-szláv betűkkel, bosniai nyelven.

A függő pecséten Tvartkó címere: lándzsás lovas, latin és bosniai köríráttal.

Nápolyi László, ellen- király.

17. 1403. október 19. Zára. Igéri, hogy Sebenico és Trav dalmáciai városokban erősségeket nem fog építeni, és a város régi szabadalmait tiszteletben tartandja.

A király aláírásával: Ladislaus Rex manupropria. (Megjegyzendő, hogy a XV-dik század közepéig a királyok rendszerint nem írták alá okleveleiket, s ezeken általán aláírások nem fordulnak elő. A pecsét volt a hitelesség biztosítója.)

Zsigmond király. (1387—1437.)

18. 1415. márc. 24-én. Constanz. Melletti Baroczi Jakabnak címert adományoz.

Az oklevél élén az adományozott címer le van festve. Le-függő pecséttel.

19. 1431. június 28. Nürnberg. Jósának, a kúnok bírójának címert adományoz.

Az oklevél élén az adományozott címer le van festve. Le-függő pecséttel.

20. 1416. szept. 4-én. Garai János, Threwtvl Miklós volt tárnok, Lévai Cseh Péter főlovászmester, Marczali Dénes, Dombó György, Tamás somogyvári apát, Máté czikadori apát, Pál báttai apát és több főúrnak megbízottja.

Pécsi tanácskozmányukból gyűjtéseket rendeznek a várme-
gyékben, a török fogságba esett magyarok váltságdíjának össze-
szerzésére.

Nyolcz, papirra nyomott pecséttel, melyek közül a két első
levált. Több példányban volt kiadva.

(Közli Fejér. Tom. X. vol. VIII. 564. l.)

Oz or ai P i p o, temesi főispán.

21. 1416. febr. 1. Remethe Jánoshoz intézett levél, birtok-
ügyben.

Brankovich György, szerb deszpót.

22. 1435. jun. 2. Pálóczi Máté nádorhoz intézett levél, Debre-
czen város panasza tárgyában, a melynek a deszpót földesura volt.

Albert király. (1437—1439.)

23. 1438. jun. 23. Szathmár megyéhez intézett rendelet, hatal-
maskodási bűntény tárgyában megindítandó vizsgálat iránt.

A papirra, veres viaszba nyomott királyi pecséttel.

Erzsébet királyné, Albert özvegye.

24. 1440. jan. 7-én. Szathmár megyéhez intézett rendelet, bir-
tokügyi per tárgyában.

A papirra nyomott királyi pecséttel.

I. Ulászló. (1440—1444)

25. 1444. aug. 28-án. Várad. Rádó Pál szabadszállási kúnt fiai-
val együtt a közterhektől felmenti.

Úgy az oklevél élén, mint a levált pecsétnek helyén olvasható:
»Relacio Emerici filii woyvode de Marczali.« Hasonló feljegyzések
gyakran fordulnak elő az okleveleken, és jelezik azt az országos
tisztviselőt, kinek előterjesztésére az oklevél kiállítatott.

Cesarini Julian bibornok pápai követ.

26. 1444. jun. 9. Buda. A nagyváradi káptalan két kaunokját
megbizzá, hogy a szathmári főesperes és a tusnádi vicarius között
fennforgó perben ítéletet hozzanak.

A bibornoknak lefüggő pecsétjével.

Az ország tanács, (mely a várnai csata után a trónürese-
dés ideje alatt szerveztetett.)

27. 1446. jun. 15. Megerősíti I. Ulászló királynak Szentmiklósi
Pongrácz részére kiállított oklevelét, melyben Ovár és Sztrecsen
várat 12,000 forintban elzalogosítja.

Az országtanács függő pecsétjével. Veres viaszba nyomott kettős kereszt, ily körirattal: »Sigillum Universitatis Regni Hungarie.«

V. László király. (1440—1457.)

28. 1453. február 1. Elfogadja az országgyűlés által eléje terjesztett hitlevelet.

A hártýára nyomott királyi pecséttel.

Hunyadi János kormányzó (1446—1553.)

29. 1452. jan. 20-án. Mayus Mártonnak és Ketz Jánosnak a szabolcsmegyei Tetétlen birtokot adományozza.

A hártýára veres viaszba nyomott pecséttel.

Hunyadi Mátyás király. (1458—1490.)

30. 1461. ápril 30. Buda. Parlagi Ferencz marmarosi főispánnak és Parlagi János budai tiszttartónak az abaujmegyei Boldogkő várát adományozza.

A király sajátkezű aláírásával és a hártýára nyomott pecsétjével.

Hunyadi Erzsébet, Mátyás királynak anyja.

31. 1470. febr. 1-én. Ó-Buda. Ujváros mezőváros közönségéhez intézett rendelet aziránt, hogy a Kallai Jánostól elvett ingóságokat bocsássák vissza.

A királyné így czímezi magát: »Elisabeth Genitrix Sere-nissimi domini Mathie . . .«

A papírra veres viaszba nyomott pecséttel.

Beatrix királyné, Mátyás neje.

32. 1488. augusztus 6. Bécs. Pozsony, Somorja és Szerdahely városok közönségéhez intézett rendelet, bizonyos malmok tárgyában.

A királyné sajátkezű aláírásával, és papírra nyomott pecsétjével.

Corvin János, Mátyás fia.

33. 1492. július 2. Kawka László nevű tárnokmesterének Nyitra megyében jószágot adományoz.

A herezeg sajátkezű aláírásával, és a papírra veres viaszba nyomott pecsétjével.

Mátyás király nagy kettős pecsétjével ellátott oklevél.

34. 1476. sept. 5-én. Kinisy Pálnak Lethava várát, a hozzátartozó jószágokkal adományozza.

A lefüggő nagy kettős pecsét, mely eredetileg szabadon volt, és ujabban helyzetett üveg alá, egyik oldalán a trónon ülő királyt, a másikon Magyarország és melléktartományainak czimereit viseli.

II. Ulászló. (1490—1516.)

35. 1510. november 20. Nagyszombat. Nádasdi Erchi Albertnek, az erdélyi vajda titkárának nemesi czímet adományoz.

Lefüggő pecséttel.

36. 1504. márczius 2-án. Buda. Wayzpracher Ulrik Kabold ura részére kiállított kötelezvény 6000 forintról.

A király sajátkezű aláírásával.

Anna királyné. II. Ulászló neje.

37. 1506. april 13. Buda. Körmöcz város tanácsát felhívja, hogy a Körmöczön lakó velencei származású Fülöp orvost küldje hozzá Budára.

A királyné saját aláírásával.

II. Lajos. (1516—1526.)

38. 1525. november 12-én. Buda. Selme cz város tanácsához intézett levél, melyben értesíti, hogy Bornemissza Péter tanácsosát fontos ügyekben Selme czre küldi.

A király sajátkezű aláírásával.

Mária királyné, II. Lajos neje.

39. 1522. jun. 16-án. Prága. Selme cz város tanácsához intézett levél. Biztosítja, hogy a várost szabadságaiban fenn fogja tartani.

A királyné saját aláírásával.

Széchi Dénes bíbornok, esztergomi érsek.

40. 1464. márczius 31. Székesfehérvár. A kassai szent Lélekről címzett templomnak búcsút engedélyez.

A többi magyarországi érsekek és püspökök — kik ugyanakkor Mátyás koronázása alkalmából Székesfehérvárrt voltak — magok részéről szintén búcsút engedélyeznek ugyanazon egyháznak.

Az érsekek és püspökök lefüggő pecséteiből csak Széchi Dénesé maradt meg.

A bíbornoki-collegium fényesen kiállított oklevele.

41. 1483. január 22. A kassai szent Erzsébet-egyháznak búcsút engedélyez.

A lefüggő pecsétet tartalmazó pléhtartókból a viasz kiesett.

Szapolyay István.

42. 1463. szeptember 9-én. Késmárk. Bártfa város tanácsához intézett levél, a cseh rablók ellen intézendő hadjárat tárgyában.

Vitéz János esztergomi érsek.

43. 1467. júl. 18-án. Esztergom. Pozsony város tanácsához intézett levél, melyben értesíti, hogy az ama városban alapított egyetemhez kinevezett tanárok közelebb meg fognak érkezni, minél fogva felkéri a tanácsot, hogy azokat fogadja szívesen, és az intézetet részesítse támogatásában.

Báthori István erdélyi vajda.

44. 1490. november 3-án. Vác. A szebeni városbíróhoz intézett levél, adósság kifizetése tárgyában.

Enyingi Thewrewk Imre.

45. 1485. márczius 31-én. Várkony. Kállai Jánoshoz intézett levél, magánügyekről. Az utóirat magyar nyelven van írva.

Ujlaky Lőrincz herczeg.

46. 1493. febr. 8-án. Ujlak. Saska Istvánnak birtokot adományoz.

Zegedy Pál pesti bíró és a pesti esküdtek.

47. 1493. október 12-én. Verebélyi György bevallása egy pesti házról, melyet Zobi Mihálynak negyven arany forinton elad.

Bakocs Tamás bíbornok, esztergomi érsek.

48. 1514. július 3. Esztergom. Werbőczy Istvánhoz mint kir. személynökhöz egészen sajátkezűleg írt, magánügyekről szóló levél.

Szapolyay János erdélyi vajda.

49. 1522. augusztus 17-én. Szentpéter. Forró Tamásnak bevallását hiteles alakban kiállítja.

Aláírásával és pecsétjével.

Báthory István nádor.

50. 1523. május 8-án. Buda. Guthi Miklós bevallását hiteles alakban kiállítja.

Réway Ferencz nádori titkárnak a későbbi nádori helytartónak aláírásával.

Vér András.

51. 1504. május 1. Magyar nyelven szerkesztett bevallás birtokvásárlás felől.

Werbőczy István.

52. 1523. november 12. Keserű Mihály bosniai püspök és nővére között történt kiengesztelődésről szóló oklevél. Magyar nyelven. Werbőczy aláírásával.

53. 1525. Drágffi János tárnokmester. Károly Mátyás özvegyének Drágffi részére kiállított felmentvénye. Magyar nyelven. Drágffi aláírásával.

János király. (1526—1540.)

54. 1536. máj. 2. A jászberényi Barta Pálnak és örököseinek a magyar nemességet adományozza. — Fügő pecséttel, melyen veres viaszba nyomva a királyi címér látható.

I. Ferdinánd. (1526—1564.)

55. 1556. márczius 31. Salamonfalvai Gróff Bernátnak nemesi címérét újra adományozza.

A címér az oklevél élén lefestve látható. — Fügő kettős pecséttel, melynek egyik oldalán a trónon ülő király, másik oldalán a királynak családi és országos címerei láthatók.

I. Miksa. (1564—1576.)

56. 1568. december 10. Bécs. Liszthius János veszprémi püspökhöz intézett meghívó levél a pozsonyi országgyűlésre. Magának a püspöknek, mint cancellárnak ellenjegyzésével.

Rudolf. (1576—1608.)

57. 1588. jan. 8. Prága. Gillig Kristóf-, Mátyás- és Farkasnak a magyar nemességet adományozza. — Az oklevél élén az adományozott címér látható. Fa-tokba zárt fügő viasz pecséttel, melyen a királyi címér.

II. Mátyás. (1608—1616.)

58. 1608. szeptember 10. Bécs. Szakolcza városát hat esztendőre az adófizetéstől felmenti.

A papírra nyomott pecséttel.

II. Ferdinánd. (1616—1637.)

59. 1625. april 17. Bécs. Herlsperger Ádámnak a magyar nemességet adományozza.

Az oklevél élén az adományozott címér látható. — A fügő pecsét elveszett.

III. Ferdinánd. (1637—1657.)

60. 1641. decz. 27. Bécs. A vasvári káptalannak meghagyja, hogy Bakos Farkas özvegyének a káptalani levéltárban őrzött családi irományokat szolgáltatassa ki.

I. Lipót. (1657—1705.)

61. 1702. október 12. Ebersdorff. Báró Pénnyey János nádori helytartóhoz, törvényszéki ügyben, intézett rendelet.

I. József. (1705—1711.)

62. 1707. decz. 23. Bécs. Gróf Csáky György szepesi főispánt az országgyűlésre meghívja.

III. Károly. (1711—1740.)

63. 1728. augusztus 16. Grác. Az országgyűléshez intézett leirat, a német lovagrend kérvénye tárgyában.

Mária Terézia. (1740—1780.)

64. 1773. jun. 7-én. Bécs. Balogh Lászlónak a magyar nemeséget adományozza. Könyvalakban fényesen kiállított oklevél, melynek első lapján az adományozott címér látható. Arany zsinóron lefüggő, érczokba zárt királyi pecséttel.

64. a) 1771. jul. 21. Bécs. Grassalkovich Antal grófhoz intézett, egészen sajátkezűleg írt levél, melyben sajnálatát fejezi ki a felett, hogy a szent István jobbjának Budára hozatala alkalmával rendezett ünnepélyekre nem jelenhetett meg személyesen. Aláírva: Seine 30 jährige gnädigste frau und wahre Freundin Maria Theresia.

János-Zsigmond erdélyi fejedelem. (1540—1571.)

65. 1564. május 20-án. Gyulafehérvár. Átírja a János király és Szilágyi Erzsébetnek által Debreczen város részére kiállított oklevelet.

Izabella királyné, János Zsigmond anyja. (1541—1559.)

66. 1543. aug. 2. Gyalu. Andrassy Mártonhoz intézett rendelet, melyben őt udvarába idézi.

Báthory István fejedelem, utóbb lengyel király. (1571—1576.)

67. 1576. február 29. Gyulafehérvár. Hagymásy Kristóf részére kiállított kötelezvény. Papirra nyomott pecséttel, melyen a Báthory-címér látható.

Báthory Kristóf fejedelem. (1576—1581.)

68. 1577. nov. 8. Kolozsvár. Kolozsvár város tanácsához intézett rendelet, a Galaczi Tamás és Kalmár János között fennforgó per tárgyában. Papírra nyomott pecséttel, melyen a Báthory-család címere látható.

Báthory Zsigmond fejedelem. (1581—1602.)

69. 1602. június 7. Gyulafehérvár. Zentiváni Mihálynak jószágot adományoz. — Papírra nyomott fejedelmi pecséttel.

Báthory András bíbornok, fejedelem. (1599.)

70. Kelet nélküli levél, Báthory Zsigmondhoz intézve. Zilált pénzügyi helyzetében segítséget kér.

Boeska István fejedelem. (1605—6.)

71. 1606. november 30. Kassa. Zemplén megyéhez intézett rendelet, melyben az adóból behajtandó összegről intézkedik.

Rákóczy Zsigmond fejedelem. (1607—1608.)

72. 1607. június 3. Kolozsvár. Károly Boldizsár fehérmegyei alispánnak jószágot adományoz.

Papírra nyomott fejedelmi pecséttel.

Báthory Gábor fejedelem. (1608—1613.)

73. 1608. april 1. Kolozsvár. Deseoffy Ferenczhez intézett levél. Fejedelemmé választatása felől értesíti.

Bethlen Gábor fejedelem. (1613—1629.)

74. 1619. nov. 11-én. Pozsony. Nádasdy Tamáshoz intézett, egészen sajátkezűleg írt hosszú levele, melyben II. Ferdinándhoz való átpártolása miatt szemrehányásokat tesz neki. Kezdő sorai így olvasandók:

Spectabilis et Magnifice domine nobis honorande.

Kegyelmed levelet ide kvideott embere tegnap 10 orakor ada be, melyet szorgalmatosan megolvassan, ugyan megh faradot elmem az kegyelmed mostani nagy változásán való czyudálkozás miatt, melyet kegyelmed feloel senky nem reménlet.

75. 1620. december 21-én. Nagyszombat. Mint »Electus Rex Hungariae« felhívja Lőcse városát, hogy hozzá Nagyszombatba 1621. január elsejére követeket küldjön.

Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor özvegye, választott fejedelemasszony. (1629.)

76. 1633. december 31. Pozsony. Pozsony város részére kiállított elismervény, a város által szállított borról és fáról.

Bethlen István választott fejedelem. (1630.)

77. 1630. október 18. Kolozsvári táborból. Vargyas Dániel királybirót értesíti helyzetéről. A fejedelem sajátkezű utóiratával.

I. Rákóczy György fejedelem. (1630—1648.)

78. 1644. szeptember 22. Bánd. Fiához, II. Györgyhöz intézett levél, utasításokkal.

A fejedelem sajátkezű utóiratával.

II. Rákóczy György fejedelem. (1648—1658.)

79. 1657. december 16. Rédei Ferenczhez intézett levél, vonatkozással a fejedelmi szék elnyeréseért támadott versengésekre.

I. Rákóczy Ferencz, II. Györgynek fia, (1652-ben fejedelmé választatott, de a fejedelmi széket sohasem foglalta el.)

80. 1666. febr. 25. Bars. Tar Istvánnak egy jobbágyot adományoz. Papírra nyomott fejedelmi pecséttel.

Rhédei Ferencz fejedelem. (1657—1658.)

81. 1658. január 2. Küküllővár. Meghatalmazó levél Hajdú Péter részére, hadak fogadása céljából.

Papírra nyomott fejedelmi pecséttel.

Barsay Ákos fejedelem. (1658—1659.)

82. 1660. jun. 2. Székelykocsárd. Haller Gáborhoz intézett levél.

Kemény János fejedelem. (1661—1662.)

83. 1644. december 6. I. Rákóczy Györgyhöz intézett levél, tábori hírekkel.

I. Apafi Mihály fejedelem. (1661—1690.)

84. 1685. január 20. Gyulafehérvár. Az országbíróhoz intézett megbízólevél, hozzáküldött szolgája részére.

85. 1688. augusztus 3. Visegrádi táborból. Naláczy Istvánhoz intézett sajátkezű levele, rövid tudósításokkal.

II. Apafi Mihály fejedelem. (1690.)

86. 1696. okt. 11. Bécs. Gróf Gyulaffi Lászlónak. Ajánlja figyelmébe ügyeit, melyek a jövő erdélyi országgyűlésen szőnyegre kerülnek.

Thököly Imre fejedelem. (1690.)

87. 1684. ápril 24. Sárospatak. Szirmay Miklósnak meghagyja, hogy küldjön posztót Kassára.

II. Rákóczy Ferencz fejedelem. (1704—1710.)

88. Töredék leveleskönyvből.

89. 1707. december 16. Kassa. Menvéd Rátki Dániel részére. Papirra nyomott fejedelmi pecséttel.
90. Perényi Péter, abauji főispán és koronaőr levele Serédi Gáspárhoz. 1530.
91. Nádasdy Tamás nádor levele Báthory Istvánhoz. 1533.
92. Rogendorff Vilmos, I. Ferdinánd tábornokának levele Selmece városához. 1530.
93. Katzianer János, I. Ferdinánd tábornokának rendelete. 1529.
94. Brodaries István váci püspöknek, II. Lajos cancellárjának és a mohácsi esata történetírójának levele Selmece városához. 1538.
95. Dévai Bíró Mátyás reformátornak Révai Ferenczhez intézett levele. 1542.
96. Castaldo János, I. Ferdinánd tábornokának, (kinek rendeletére Frater György megöletett) az erdélyi püspöki helynökhöz intézett levele. 1552.
97. Frater Györgynek (Martinuzzi) Kállai Jánoshoz intézett magyar levele. 1549.
98. Várdai Pál esztergomi érseknek levele Selmece városához. 1541.
99. Oláh Miklós egri püspök és cancellár, később esztergomi érsek, levele Szerémi László kamarai tanácsoshoz. 1549.
100. Szondi György, a drégelyi hős várnagynak, magyar levele a selmeczi bíróhoz. 1551.
101. Dobó István barsi főispánnak, Eger hős védőjének, nyugtatványa. 1564.
102. Forgách Ferencz váradi püspöknek, a történetírónak, Armpruster Kristófhhoz intézett magyar levele. 1560.
103. Verancsics Antal egri püspöknek, későbbi esztergomi érseknek, a pozsonyi kamarához intézett levele. 1569.
104. Pálffy Miklós pozsonyi főispánnak, Győr vitéz felszabadítójának, nyugtatványa. 1584.
105. Istvánffy Miklósnak, a történetírónak a pozsonyi kamarához intézett levele. 1589.
106. Illésházy Istvánnak, a későbbi nádornak Szentiváni Jánoshoz intézett magyar levele. 1606.

107. Forgách Ferencz bíbornok és esztergomi érsek levele, Verancsics Faustus csanádi püspökhöz. 1614.

108. Thurzó Györgynek, a későbbi nádornak, Gyürky Benedekhez intézett levele. 1603.

109. Pázmány Péter esztergomi érseknek, sajátkezűleg írt levele Verancsics Faustus csanádi püspökhöz. 1616.

110. Thurzó Szaniszlónak, a későbbi nádornak, Morder városához intézett levele. 1620.

111. Gróf Eszterházy Miklós nádor utalványa. 1629.

112. Vesselényi Ferencz nádor nyugtatványa. 1662.

113. Zrinyi Péter horvát bánnak Franchich Ádámmalhoz intézett magyar levele. 1666.

114. Az erdélyi rendeknek 1627., ápril 22-én tartott gyulafehérvári gyűlésökben kiállított biztosító oklevelök, hogy a II. Ferdinánd és Bethlen Gábor között létrejött békekötés feltételeit meg fogják tartani.

115. Az erdélyi kormányzóknak és tanácsnokoknak 1630., auguszt. 9-én Kapi András részére kiállított biztosító-levelök.

116. Rimai János, a költő, levele Révay Ferenczhez. 1606.

117. Révai Péter koronaőr, a történetíró levele Forgách Máriához. 1608.

118. Zrinyi Miklós a költő, levele. 1655.

119. Gyöngyösy István, költő, levele Koháry Istvánhoz. 1699.

120. Montecucoli Rajmond tábornok levele. 1671.

121. A magyarországi elűzötteknek (My kik Istenünk ő felsége diezösségeért s édes Magyar hazánk lelki s testi szabadságáért elbujdosot s fegyvert viseleo Magyarság) 1678. márczius 8-án a somkúti gyűlésen kiállított szövetségi-oklevelök. Az aláírások között, közös pecsétjök: a magyar czímer, ily körfrattal »Sigillum Hungarorum pro Deo et Patria militant.«

122. Caraffa tábornoknak levele. 1688.

123. Teleki Mihály erdélyi cancellárnak Thököly Imréhez intézett levele. 1684.

124. Széchenyi György esztergomi érseknek Illefalvai Istvánhoz intézett levele. 1686.

125. Gróf Bercsényi Miklósnak nyílt rendelete. 1701.

126. Károlyi Sándornak nyílt rendelete. 1710.

127. Savoyai Eugénnek egy bíbornokhoz intézett levele. 1728.

128. Károlyi Zsuzsannának, Bethlen Gábor nejének levele Thurzó György özvegyéhez. 1621.

129. Lorántfi Zsuzsannának, I. Rákóczy György nejének férjéhez intézett levele. 1644.

130. Széchi Máriának Koháry Istvánhoz intézett levele. 1660.

131. Bátori Zsófiának Semsey Ferenczhez intézett levele. 1668.

132. Zrinyi Ilonának, Czimmermann Zsigmondhoz intézett levele 1678.

133. Bornemissza Annának, Apafi Mihály erdélyi fejedelem nejének, férjéhez intézett levele. 1661.

134. Charlotte hesszeni hercegnőnek, II. Rákóczy Ferencz nejének megbízó levele. 1708.

135. Rákóczy Juliannának, II. Rákóczy Ferencz leányának Okolicsányi Pálhoz intézett levele. 1699.

136. Török defter. A budai és nógrádi kerületre vonatkozó adózási és hűbéri feljegyzéseket tartalmazó könyv, a XVI. század második feléből.

137. 1578. június 14. Musztafa budai basának Rudolf királyhoz magyar nyelven írt levele.

138. Mehmed nagyvezérnek Barsay Ákos erdélyi fejedelemhez intézett levele. 1659.

139. IV. Mohamed szultán fermánja, nyitra-, komárom- és barsmegyei hűberek tárgyában. (1660.)

II.

C O D E X E K.

(XII—XVI. század.)

1. A magyar nyelv és irodalom legrégebb reánk maradt emléke a halotti beszéd és könyörgés, mely egy tizenkettedik századbéli latin hártya kéziratban található. Ez miscskönyvet tartalmaz, melyhez krónikai jegyzetek, naptár és kótás énekek járulnak. Egykor a pozsonyi káptalan könyvtárában őriztetett, és Pray György kitűnő történetírótól, ki arra 1770-ben első hívta fel a tudományos világ figyelmét, Pray-codexnek neveztetik. A magyar

nyelvemlék csak egy lapot foglal el, és írása után itélve a XII. századból származik. »De ha tekintetbe vesszük — írja Toldy Ferencz — hogy hangtani viszonyai és helyesírása a legrégebb krónikákban és oklevelekben előforduló magyar nevek és szók helyesírásával szorosban egyezik, hogy benne némely nyelvtani ősi formák vannak fenn, melyek már a XVI. század emlékeiben s azon túl többé elő nem fordulnak: e kettős darabot bátran sőt szükségképen a keresztyén magyar irodalom első zsengei közé sorozhatjuk s azt egyenesen az Istváncori első magyar szerkönyv maradványainak tartathatjuk . . . Ámbár e kettős darab nem több mint 274 szóból áll, mégis egymaga tanulságosabb . . . utóbbi egész kötetnyi maradványoknál. (A magyar nemzeti irodalom története rövid előadásban. Pest. 1872. 25. l.) Ime itt adjuk a bekezdő sorokat az eredeti, és mellette a mostani helyesírás szerint:

Latiatue feylem zumtuchel mie
vogmue ysa pur es chomuv vogmuc.
Menyi milostben terumteve eleve miv
isemucut adamut, es odutta vola neki
paradisumut hazoa.

Látjátok feleim szömtökkal mik
vagymok : isa ¹⁾ por és hamu vagymok.
Menyi milasztban terömté elee ²⁾ mi
isemüköt ³⁾ Adamot. Es adotta vala
neki Paradiesomot hazaa.

2. Ó t e s t a m e n t o m i - s z e n t í r á s t ö r e d é k. A XV. század elejéről származó negyedréttü papiros-codexnek, két levélből álló töredéke. Tartalmazza: Mózes első könyvének I—IV. fejezeteit. (Janovich Miklós gyűjteményeivel jutott a Múzeum birtokába.)

3. S z a b á c s v i a d a l j a. XV. századbéli két levélből álló papir-kézirat. Történeti éneknek töredéke. Tárnya: Szabács várának ostroma és megvétele Mátyás király által, 1475 végén és a következő év elején. A mi az ének keletkezési idejét illeti, azt az 1476-ik évre lehet tenni, mire az elbeszélés élénksége és közvetlensége utal. A kézirat alkalmasint az eredeti fogalmazvány, mit a sűrűen előforduló egykorú törlések és javítások gyaníttatnak. A fennmaradt töredék 150 verssorból áll, és így ez a legterjedelmesebb történeti ének, mely Mátyás korából fennmaradt. (A kéziratot a Történelmi Társulat 1871-iki kirándulása alkalmával a Csicsery-család csicseri (Ung m.) levéltárában fedezték fel. Csicsery Antal úr a Múzeumnak ajándékozta. (Kiadta és ismertette Thaly Kálmán. Századok. 1872. 8—22. ll.) Itt adjuk az első két versszakot az eredeti helyesírás és mellette a mostani helyesírás szerint:

¹⁾ Indulatszó. — ²⁾ = Élő isten. — ³⁾ = Ősünket.

Szabacs viadalja.

1876.

De az fellýwl mondot pal Kenezý
 Aroknak melyseget ygen nezý
 Ký Sabach erws voltat elmelli
 Honneg mýnemw algýw kelmelli
 5 Zorgosth megyen Nandorfeyer varra
 Holý kiral errwl bizon hýrt vara
 Leg ottan zamtalan sok hayokath
 Feýer varnal az Dunan valokath
 Nagý hamar felvontata az zawan.

Szabács viadalja.

1476.

De az feljül mondott Pál Kenézý
 Aroknak mélységét igen nézi;
 Ki Szabács erős voltát elméli:
 Honnég minemű álgyú? — Kélmelli.
 5 Szorgostt megyen Nándor-Fejérvárra,
 Hol királ erről bizon hirt vára.
 Legottan számtalan sok hajókat
 Fejérvárnál az Dunán valókat
 Nagy-hamar felvontata az Száván.

4. Simor-codex vagy inkább codex-töredék. 7 kis nyolczad-rétű hártya levél, a XV. század végéről. Elöl, hátul csonka. Tartalma töredék szent Ferencz életéből. (Simor János bíbornok-prímás, mint bajnai lelkész, az esztergommegyei Eppelen találta, és 1848-ban a Múzeumnak ajándékozta.)

5. Szent Margit élete. A XVI. századbeli, 116 8-adrétű levélre terjedő, de elől csonka, papir-codex a nyulak-szigeti (a mai Margit-szigeti) apácák klastromáé volt; a török hadak elől menekülő dömés apácák előbb Nagyszombatba, onnan Pozsonyba vittek magokkal. Szűz szent Margitnak, IV. Béla király leányának és dömés apácának életét tartalmazza. Habár a XVI. század első negyedében íratott, kétségtelen, hogy régibb szöveg másolatát foglalja magában. Valószínűleg a XIV. század első harmadában készült, mikor Róbert Károly magyar király Margitnak szentté avatztatását a pápánál sürgette. A legenda, elől csonka lévén, Margit élettörténetét ott kezdi, hol mint gyermek a veszprémi zárdába küldetik, elbeszéli továbbá áthozatását a Nyulak-szigetére, itteni szemlélődő és őnsanyargató életét, halálát és csodáit; végre az apácáknak, kik Margit társai voltak, úgyszintén az egyháziak és világiak vallomásait, melyeket 1276 táján a kiküldött egyházi vizsgáló bizottság előtt tettek. A legendának nyelvészeti értéke mellett nagy cultur-történeti fontossága van; mert pillantást enged vetnünk ama kor vallási életébe, erkölcsi, tudományos és művészeti állapotaira. (Kiadta Pray 1770-ben, Vajda Sámuel 1784-ben, végre Toldy Régi Magyar Legendák Tára I. kötetében. Pest, 1862.)

6. Gömör-codex. 164 tizenkettedrétű levélből álló papiros-codex a XVI. század elejéről. Imádságos könyv. Több kéz írása. Az egyik leíró megismerteti magát e jegyzetben az 53. lapon: »Ez írá-

- sokat írta frater pal tetemy vasony vikarius.« Az iratás évét is ismerjük. Az 58. lapon áll: »Ez kys kevnyuet kezdetem jrnom vr zwletetynek vtana ezer wt zaz tyzenhat eztendeve.« (E kis könyvet kezdettem írnom Úr születésének utána 1516 esztendőben.)

7. Szent Domonkos élete. 171 nyolczadrétű levélre terjedő papiros-codex, végén csonka. Íratási éve 1517.

8. A bécsi képes krónikának lapjai.

A bécsi udvari könyvtárnak egyik kiváló díszét képezi a »Cronica de gestis hungarorum«, XIV. századbeli, ívrétű 73 levélből álló ritka fénynyel kiállított hártya-codex. Tartalmazza a magyarok történetét a legrégebb időktől, átírva a pozsonyi krónikából 1330-ig és folytatva azt Károly király haláláig 1342. A krónika iratásának idejét a kezdő sorokban olvashatni: »Anno Domini 1358 feria tertia infra octavas Ascensionis eiusdem Domini incepta est ista Cronica de gestis hungarorum antiquis et novissimis . . .«

Valószínűleg ez az a magyar krónika, melyet — mint egy 1462-iki feljegyzésből tudjuk — VII. Károly francia király Brankovics István szerb deszpotának ajándékuul küldött. A francia udvarba pedig kétségtelenül mint Nagy Lajos magyar király ajándéka került.

A codex minden lapját a történeti eseményeket és alakokat feltüntető képek díszítik. Ezeknek száma 142-re megy. Habár egészen a művész képzeletének alkotásai, annyiban nagy fontosságuk, hogy a művész korának életét, ruházatát, fegyverét tükrözik vissza.

Emich Gusztáv 1867-ben kiadta szövegét Toldy F. bevezetésével és Szabó K. magyar fordításával, és kilencz lapnak hasonmásával.

A M. T. Akadémia archaeologiai bizottságának megbízásából, Bicsérdy János az egész krónikát festményeivel együtt hártyalapokra híven lemásolta. Ezen példányt a nevezett bizottság a Múzeumnak ajánlotta fel. Ebből hat lap van itt kiállítva; az 1, 21, 40, 41, 123, 146.

9. Szent István király élete Hartviktól. XII. századbeli hártya-codex, mely húsz levélből áll, de egy más ugyanazon századbeli, 80 levélből álló hártyacodexhez van kötve. A codex egy frankfurti zárda könyvtáráé volt, majd a város birtokába került, mely azt 1814-ben néhai József főherczeg nádornak a Múzeum számára ajándékuul megküldötte.

A legenda szerzője, mint a Kálmán magyar királyhoz intézett ajánló-levél élén olvassuk, »Hartvicius episcopus«, Hartvik regensburgi püspök, ki 1108-ban V. Henrik császár kíséretében jött Magyarországra, midőn a pártos Álmos hercegnek Kálmán király ellen segítségül jött. Hartvik a császár visszavonulása után is Magyarországon maradt, hogy a két testvért kibékítse. Ekkor, a király felhívására, írta meg sz. Istvánnak életrajzát.

A codex kétségkívül nem a püspöknek saját írása, hanem közel egykorú másolat. A legenda többször jelent meg nyomtatásban. Legújabbán Érdy adta ki, magyar fordítással. (Pesten 1854.)

10. *Officium defunctorum*. Egykor a fehérvári keresztetek egyházáé.

Hártya-codex, mely a XV-dik század közepe táján készült. 22 8-adrétű levél. Kitűnő ízléssel, dúsan kiállítva. Az első lapot széles keret környezi, mely arany alapon élénk színezéssel előállított virágokat mutat fel. Ezen belül csak négy sor szöveg van, mely felett ügyes kézzel festett képen a hárfáján játszó Dávid király tűnik elő. A további lapok mindegyikén az imént említett kerethez hasonlóan kiállított lapszélek láthatók, melyekben virágok és gyümölcsök között phantastikus alakú állatok fordulnak elő.

A szöveget számtalan ékes kezdőbetűk élénkítik.

A miniature-festészet ezen kitűnő példánya azon ízlésben készült, mely a XV. században a burgundi fejedelmek pártfogása alatt Franciaországban virágzott.

A codex a halottak lelki üdvéért mondatni szokott officiumot: a hét psalmus poenitentialist, mindenszentek litaniáját, és megfelelő imákat tartalmazza.

Hogy az a fehérvári keresztetek egyházáé volt, a következő, egy hozzá kötött lapon olvasható jegyzet hirdeti:

»Ex Psalterio Chori Conventus Cruciferorum S. Regis Stephani de Alba, Posonii asservato, exceptum, separatim compingi fecit Carolus Vagner e Soc. Jesu. 1787.«

Jankovicsnak, a kinek gyűjteményébe került e codex, az a feltevése, hogy az Róbert Károly királyé volt, minden alapot nélkülöz. A codex egy századdal később készült.

11. Egyházi szerkönyv a XIV. századból. Nyolczadrétű hártýára írva, 136 levél.

A 265. lapon azon kéztől, mely az egész codexet írta, olvas-

hatók e zársorok: »Explicit agenda domini et fratris Michaelis de Buda. Socius domini Benedicti Episcopi Transilvani.«

Ezen erdélyi püspök nem lehet más, mint az a Benedek, kivel 1310. és 1318-iki oklevelekben találkozunk.

A codex szövege kétségtelenné teszi, hogy sz. Domonkos rendű szerzetesek használatára készült.

12. Magyarországi misekönyv a XV. századból.

Ívrétű hártýára írva, szépen színezett és aranyozott nagy kezdőbetűkkel. A magyarországi szentek miséi meg vannak benne. A pozsonyi káptalani egyház számára készült.

13. Magyarországi misekönyv 1488-ból.

Ívrétű hártýára írva, gazdagon aranyozott s díszesen színezett kezdőbetűkkel és czifrázatokkal. A magyar szentek miséi mind megvannak benne.

A Canon véglapján áll az 1488. évszám, mely az íratás évét jelezi. Az első lapon pedig egykorú kézírással olvasható:

»Das puch ist geordent worden dem Allmechtign got zu lob und Ere und dem heiligen Sand Mertn (Márton) durch die Erzam Fraw Magdalena Rosentalerin Zu gedechtnuss Ir und Irer geslecht seln in solher mass, das dasselb puch gebraucht sol werden auf dem hohen altar Sand Mertn pharkirchen Hie zu Prespurg Anno domini etc. LXXXVIIIº.«

14. A dubniczi krónika.

XV. századbeli, nagy 4-rétű 102 levélből álló papir-codex.

Magyarország történetét tartalmazza, névtelen és ismeretlen szerzőtől, ki azt 1480 táján írta. Elejétől Salamon királyig a bécsi krónikát, azontúl a budai krónikát másolja. Csak jelentéktelen változtatásokat engedett meg magának. De nevezetes, hogy Lajos király történetébe egy névtelen kortársnak elbeszélését (1345—1355) iktatta be. A budai krónikát, a midőn az 1473-ban megszakad, 1479-ig folytatja, Mátyás királynak nem kedvező szellemben. A szövegbe rajzoknak kellett jönniök; de csak kettő készült el.

Dubniczi krónikának azért nevezetetik, mert az Illésházyak dubniczi könyvtárából került a Múzeumba.

15. Kassai Graduale a XV. századból.

Legnagyobb és legszelesebb ívrétű hártýa-codex. Magassága 75, szélessége 58 centimeter. Sajnos, elején és végén csonka. 374 levele van meg, bár kétségtelen, hogy eredetileg 522 levélnél több volt.

A székesegyházak és kolostorok zsolozsmáinál használt egyházi könyv, mely énekeket, antiphonákat és zoltárokat hangjegyekkel tartalmaz.

Számos, ritka nagyságú, díszesen festett kezdőbetűket tartalmaz. Valószínűleg valamelyik kassai kolostor használatára készült, és magyarországi szerzetesek műve.

Kassa város tanácsa ajándékozta a N. Múzeumnak.

16. Szent Ágoston: De Civitate Dei című munkája. Corvin-codex.

Legnagyobb ívrétű 429 levélre terjedő hártya-codex a XV-ik századból.

A legnagyobb és legfényesebb Corvin-codex, melyet Magyarországon bírnak s ritka szépségű hártyán, a szokottnál nagyobb betűkkel gondosan van írva.

Az első címlevél ki van vágva. Kétségkívül fényes miniaturefestményekkel volt kiállítva, mint a Rómában és egyéb külföldi könyvtárakban találtató első rangú codexek, melyeknek pompájáról fogalmat ad a brüsszeli kir. könyvtárban őrzött misekönyv címlapjának itt kiállított hasonmása, és a vatikáni könyvtárban őrzött breviariumnak szintén kiállított fényképe. (16 *a*), 16 *b*) számok alatt.)

A könyvnek egyes lapjain — kevés kivétellel — a lap jobb szélén színezett és aranyozott arabeszkék vonulnak végig, összekötetésben a fejezetek hasonlóan díszes kezdőbetűivel. Ott, hol az egyes könyvek kezdődnek, a lapszélek és kezdőbetűk legdíszesebbek.

A codex végén a leíró megnevezi magát, »Scriptum et completum: Per Manus Petri de Middelburch. Q. Zeelandia: R. Q.«

A codex kötése jól van fenntartva, és fogalmat nyújt arról, mily fényűzést fejtett ki Mátyás király e tekintetben is.

Biborvörös bársonyba van kötve. Selyemből készült négy szalag-kapocscsal bírt, melyeknek végei gazdagon megaranyozott ciselirozott ezüstbe voltak foglalva; ezekből csak kettő van meg.

A könyv táblájához szegezett csattrészekből négy darab megmaradt, ugyanannyi elveszett. Mindegyiken két delfin, Mátyás királynak zománcz-munkával készült címérét veszi körül.

Az egyik elől felől Mátyásnak családi címere: Kék zománczmezőn arany faágon ülő fekete holló aranygyűrűvel csőrében. A többiek Mátyásnak királyi címérét mutatják; a magyarországi négy pólva, a cseh oroszán és a szív-pajzsban a Hunyady-holló.

Miként a codex írása és festményei, úgy a esattok is kétségkívül florenczi művek. A többi itt látható Corvin-codexek is a florenczi könyv-másoló műhelyekben készültek.

A Corvin-codexeknek egyik jellemző díszét képezi az aranyozott, díszítményekkel és felirattal ellátott (goiffrée) vágás. A jelen codex vágásán, a könyv hosszában, arany alapon színes betűkkel áll: S. Augustinus de Civitate Dei.

Egyike azon négy Corvin-codexnek, melyeket a török szultán 1869-ben I. Ferencz József ő felségének, konstantinápolyi látogatása alkalmával ajándékozott, és ő felsége a M. N. Múzeumnak ajánlott fel.

17. Georgius Trapezuntius Rhetoricája. Corvin-codex.

Ívrétű, 120 levélre terjedő hártya-codex a XV. századból.

Czímlapját gazdagon kiállított, élénken színezett keret veszi körül, melyen két szentnek és geniuszoknak alakjai, állatok, gyümölcsök és díszedények is láthatók. Az alsó rész közepén két geniusz gyümölcs-koszorút tart, melyben Mátyás királynak fénysugár által környezett királyi címere van elhelyezve. Az egész művészi kéz munkája, míg a többi itt látható Corvin-codexek díszítményei gyári termékek.

A szöveg élén, kék és aransárga betűkkel írva olvasható a bevezetés szövege:

Clarissimi Oratoris Magistri Georgii Trapezontii Cretensis in Rhetoricos libros suos Exordium.

A szöveg első C betűje díszesen van kiállítva. Öblében barna széken borostyánkoszorús fővel, aranyozott bíbor-köntösbe öltözött férfi ül, a ki előtte asztalon fekvő könyvben olvasgat. Némelyek szerint ezen alak Mátyás királyt ábrázolja. Valószínűbb azonban az a feltevés, hogy a könyv szerzője.

A könyv minden fejezetének kezdőbetűje szintén díszesen van kiállítva.

A könyv Trapezunti Györgynek *) rhetorikáját tartalmazza.

Violaszin bársonyba volt kötve, melynek azonban a hátulsó fatáblán csak csekély foszlánya maradt fenn, a kaposznak réztöre-déke alatt.

*) Görög tudós, ki IV. Eugen pápa alatt jött Rómába, itt tanár, majd V. Miklós pápa titkára volt. Megh. 1486.

A könyv hosszában a vágáson nagy betűkkel áll: *Rhetorica Trapezoncii*.

Egyike azon négy codexnek, melyeket 1869-ben a szultán a magyar királynak ajándékozott.

18. Polybius latin fordítása. Corvin-codex.

Ívrétű 198 levélből álló, XV. századbeli hártya-codex.

Czímlapjának baloldali felső és alsó széleit arabeszkos díszítmény veszi körül, melybe geniuszok és állatok vannak festve. Alsó része közepén Mátyás király címere látható.

A címlap és minden könyv kezdetén ékes kezdőbetű fordul elő.

A hártya feltűnően tiszta, az írás kitűnő.

Az első lapon a munka fordítójának ajánlólevele kezdődik:

Nicolai Perotti in Polybii historiarum libros prohemium incipit feliciter ad Nicolaum quintum Pontificem maximum.

(Perrottus V. Miklós pápa rendeletére fordította Polybius görög munkáját latinra; mint érsek 1480-ban halt meg.)

Ezen codex Polybius történeti munkájának öt első könyvét tartalmazza.

A munka végén üresen hagyott hártyalevelek egyikén olvasható:

»*Possessor huius libri Ibrahim Maczar. Donatus a Caesarea Maiestate. Anno post adventum Mahumet 966.*« (= 1559.)

Ezen Ibrahim Maczar nem más, mint Szulejmán híres nagyvezére, ki azt a szultántól ajándékul kapta.

A codex kék bársonyba van kötve, a kapcsok zárlemezei a hátulsó táblán még megvannak.

A vágáson, a könyv hosszában arany alapon olvasható: »*Polybii Historia.*«

Egyike a négy Corvin-codexnek, melyeket a szultán a magyar királynak ajándékozott.

19. Plautus vígjátékai. Corvin-codex.

Egész ívrétű 281 levelet tartalmazó hártya-codex, a XV-dik századból.

A címlapot arabeszkos czifrázat keríti be. Az alsó vers közepén két ülő angyal által tartott zöld koszorúban Mátyás király címere látható: a három ágú koronával fődött paizsban a magyarországi négy pólya, a cseh oroslán, és a szív-pajzsban Hunyady-holló. A czímer mellett: *M. A. (Mathias Augustus)*.

A színművek kezdetén, nagy alakú színes és aranyozott arabeszekkel díszített kezdőbetűk állanak.

A codex Plautusnak 20 vígjátékát tartalmazza.

A címlapot megelőző hártya-levélen a könyv tartalommutatója felett »Jannocii Manetti« neve áll, a XV-dik század egyik ismeretes humanistája, a ki valószínűleg a codex másolására felügyelt.

Violaszínű bársonyba van kötve. A vágáson, arany alapon színes betűkkel áll: Plautus.

Egyike azon négy Corvin-codexnek, melyeket a szultán 1869-ben a magyar királynak ajándékozott, s ez a Múzeumnak ajánlotta fel.

20. Q. Curtius Ruffus: De gestis Alexandri Magni. Corvin-codex.

Kis ívrétű, 176 levélből álló, XV. századbeli hártya-codex.

Czímlapját arabeszk keret veszi körül; alsó részében Mátyás királynak címérével.

Curtius munkájának III—XII. könyveit tartalmazza.

A codex végén a másoló megnevezi magát:

E scripsit Florentie petrus cenninius Anno Domini 1467. VII. idus augusti.

Különös figyelmet érdemel kötése. A táblák barna bőrbe vannak borítva; mindkettőn préselt aranyozott díszítmények, közepén Mátyás király címere látható. A hátsó tábla élén olvasható: Quintus Curtius.

A codex Jankovics gyűjteményéből került a Múzeum könyvtárába.

21. Sallustius: de bello Catilinario és De bello Jugurtino című munkái. Corvin-codex.

Kis ívrétű 81 levélre terjedő hártya-codex a XV. századból.

Czímlapját arabeszk- és virágfüzérből álló keret veszi körül, melyen állatok képei is láthatók. Alul két angyal Mátyás címérét tartja. A szöveg kezdő betűjében (O) író férfiú alakja szemléltethető. A második munka címlapját hasonló keret díszíti, de címer nélkül.

Az első három levélen a sorok között és a lapszélekre későbbi, XVI. századbeli kéz magyarázó jegyzeteket írt.

Egykorú préselt bőrkötése épen fenn van tartva, de a rézkapcsoknak csak fele maradt meg. Az egyes fejezetek kezdőbetűi szintén díszesen vannak kiállítva.

A codex Jankovich Miklós gyűjteményével került a Múzeum birtokába.

22. C. Suetonius Tranquillus: *De vita et moribus duodecim Imperatorum.*

Hártya-codex a XV. századból, mely kis ívrétű 211 levelet tartalmaz.

A cím lapot arabeszk keret veszi körül, melynek a széles arany csik kiváló díszet kölcsönöz. A cím helye üresen van hagyva.

A codex egészen oly modorban van kiállítva, mint a Corvin-codexek legnagyobb része; ugyanazon olasz műintézetből került ki, mint amazok. Lehetséges, hogy ez is Mátyás király könyvtárához tartozott. Mert hogy ebben számos oly codex találtatott, a melyek Mátyás címérét nem viselték, kétségtelenné teszi az a tény, hogy a jelen évben Konstantinápolyból visszakerült Corvin-codexek között is fordulnak elő ilyenek.

A Jankovich-gyűjteménnyel került a Múzeum birtokába.

23. L. *Flori Epitomatium libri quatuor.* Valószínűleg Corvin-codex.

Kis ívrétű 114 levélből álló XV. századbeli hártya-codex.

Cím lapját arabeszk keret fogja be. Alsó részén üres kör, a mely a címert volt hivatva befogadni.

A codex egész kiállítása teljesen hasonló a többi Corvin-codexek kiállításához. Hogy a jelen codex is Mátyás király könyvtárából való, annál valószínűbb, mert a cím lap alsó szélén XVII. századbeli írással a jegyzetet olvassuk: »1686 Buda a Cels. Electore olatus.« A mi azt jelenti, hogy Buda visszafoglalása után, az ott talált codexek közül jutott a választó fejedelemnek *) birtokába.

A Jankovich-gyűjteménnyel jutott a Múzeum birtokába.

Megjegyezzük, hogy a Múzeum könyvtára még több oly codexet bir, a melyek a Corvin-codexekhez egészen hasonlóak; de mivel Mátyás király címérét nem viselik magukon, biztosan nem sorozhatók a Corvinák közé.

24. Johannes Scholasticus életrajza és munkái. Vitéz János primás könyvtárából.

Nagy 8-adrétű 190 levélre terjedő hártya codex a XV. századból. Hártyája, írása és díszítményei a Corvin-codexek jellemét viselik magukon. Kétségtelenül Olaszországban azon könyv-másoló műintéze-

*) Ez nem lehet más mint Miksa bajor választó fejedelem, a ki Buda felszabadításában részt vett.

tek egyikében készült, a melyek Mátyás király könyveinek nagy részét szolgáltatták. Sőt lehetséges, hogy a jelen codex is Mátyás király számára készült, s ez ajándékozta Vitéz Jánosnak.

Hogy Vitéz János tulajdona volt, azt kétségtelenné teszi az utolsó lapon a szöveg végén, saját kezével írt következő jegyzet:

»finiui legendo et signando die 26. Septembris 1470 (Jo.)«

(Hogy ezen »Jo« = Joannes alatt Vitéz Jánost kell keresnünk, kétségtelenné teszi a Szent-Ferencz-rend szent-antali zárdájának egy codexe, melyen ugyanazon kéz írásával olvasható e jegyzet: »Visa et emendata aequaliter Strigonii 1457. Jo E W. In certa autem parte Waradini completus.« A Jo E W »Joannes Episcopus Waradiensis« kezdőbetűi.)

Vitéz kezének nyomai láthatók a codexnek úgy szólván minden lapján, majd a hibákat javítva, majd a tartalmat a szélekre jegyezve.

A codex első lapján zöld koszorú közepén kék alapon látható röpülő fekete holló, csőrében arany gyűrűvel. Ez mint a Hunyadyak jelvénye arra mutatna, hogy a könyv Mátyás király könyvtárához tartozott. Azonban e jelvényt valószínűleg később festették be; mint-hogy a Hunyady-czímerben a holló sohasem fordul elő röpülő alakban, hanem mindig álló helyzetben.

Egyébkint a codex díszesen van kiállítva. Az első lapot három oldalról arabeszk keret veszi körül. Számos ékes kezdőbetű fordul elő a szövegben.

A könyv tartalma:

Vita Johannis Scholastici Abbatis montis Synai. (Élt 523—606.)

Liber Johannis Scholastici de spiritualis gradibus scale.

Eiusdem liber unus ad Pastorem.

Commendatio precedentis operis a Johanne Abbate Raitensi.

A codex kötése egykorú. Préselt bőrrrel borított fatáblák, a kapcsok töredékeivel.

25. Magyarország története Ranzanustól. Bakocs bíbornok példánya.

Hártya codex a XVI. század elejéről, miniaturekkel gazdagon diszítve.

Az első levélen, egy János nevű palermói származású dominikánusnak Bakocs Tamás esztergomi bíbornok-érsekhez intézett ajánló levele kezdődik, a melyben a primás magasztalása után, elbeszéli, hogy Ranzanus halála után, mint annak rokona örökölte ezen példányt,

mely »nobilissimis maxima sui parte, ut ab auctore scribi iussus est, characteribus exornatum«, és azt most a primásnak ajánlja ajándékol. Erre vonatkozik az első lapra gyarló ecsettel festett kép, a mely Bakocsot ülve tünteti fel, a mint egy előtte térdelő szerzetes kezéből könyvet vesz át. A lapot környező virág- és lomb díszítmények már ügyesebb kéz művei; úgy szintén a lap alján látható Bakocs-czímer.

A két levélre terjedő ajánlás után következik Ranzanus Péter sicíliai püspöknek, ki mint a nápolyi király követe Mátyás udvaránál tartózkodott, Magyarország történetét tartalmazó munkája; előbb Mátyáshoz intézett ajánlólevele és a könyv tartalommutatója. Ezt követi beszédje, melyet midőn a magyar udvarhoz jött, Mátyás- és Beatrixhoz intézett. Ezen beszéd címét gazdagon festett virágkoszorú környezi. A beszéd kezdő sorai felett ügyesen festett kép azt a jelenetet tünteti fel, midőn a trónjukon ülő Mátyás és Beatrix Ranzanus beszédjét meghallgatják. A lap aljára Ulászlónak és Bakocs bíbornoknak címere van festve.

Ezen codex Bakocs könyvtárából utóbb Thurzó György nádor kezeibe került, a ki az első lap aljára saját kezével írta nevét: »Comes Georgius Thurzo Regni Hungariae Palatinus. Ao. 1611.« A jelen század elején Jankovics Miklós szerezte meg, s ennek gyűjteményével jutott a Múzeumba.

A mi Ranzanus munkáját illeti, ez (Epitome rerum ungaricarum per indices descripta) »rövidsége daczára — mint Toldy írja — a szerzőnek forrásai, elfogulatlansága s óvatossága, Mátyás korára nézve pedig, melyet mint kor- és szemtanú bővebben tárgyalt, teljes hitelessége tekintetéből nagy fontosságú.«

Először Zsámboki adta ki Bécsben 1558-ban. Azóta többször jelent meg, és pedig Schwandtner gyűjteményében is. (Scriptores rerum hung. veteres et genuini. 1746.)

26. C i c e r o de O r a t o r e. Codex Bakocs Tamás primás könyvtárából.

A 8-adrétű, 124 levélre terjedő hártycodex a XV. századból. Hártýája, írása és díszítményei a Corvin-codexek jellemét viselik magokon. Kétségtelenül Olaszországban, azon könyvmásoló mőhelyek egyikében készült, a melyekből Mátyás király könyveinek legnagyobb része került ki. Valószínű, hogy ez is a budai könyvtár számára készült, sőt lehetséges, hogy tényleg abban helyet foglalt, és az első

lap alján látható Bakocs-czímer: kék pajzsban ágaskodó félszarvast utólag festették be.

Az első lapot díszesen festett arabeszkes-keret fogja körül, melyből arany alapon a szöveg nagy kezdőbetűje — C — emelkedik ki.

Hasonló díszítmények még három helyen fordulnak elő, az új fejezetek kezdetén.

A codex tiszta előlapján a könyv későbbi tulajdonosainak neveit látjuk. Az első oda írta: »M. Georgii Rithaemerii Stiri sum MDXXIII.«

A másik alája: »Nunc Christophori Gassii et liberorum suorum. Ao. 1585.« És ugyanó a lap élére: »Ex Bibliotheca Regis Mathiae.«

A codex később az Illésházyak könyvtárába jutott.

Az egykorú bőrkötésen, a kapcsolatok részletein zászlós bárány tűnik elő, az Agnus Dei, mi szintén főpapi tulajdonosra mutat.

II. Lajos király számadási könyve. 1525.

Kis ívrétű 225 levélre terjedő papir-codex.

A magyar királyi kincstárnok Thurzó Elek által vezetett számadási könyv, mely a kiadásokat 1525. január 21-étől ezen év július 15-ig tartalmazza.

III.

Magyar nyomtatványok.

(1531—1707.)

1. 1531. Krakó. Pueriliu colloquiorum formulae. Cracoviae apud Hieronymum Vietorem. Anno M. D. XXXI.

Kis 8-adrétű 40 levél.

Latin, német, lengyel és magyar nyelven beszélgetéseket tartalmaz; melyek az iskolás gyermekek felfogásához és életéhez vannak alkalmazva. A könyv ugyanis iskolai használatra szolgált; hogy abból a tanuló elsajátítsa a latin társalgás első elemeit. Szerzője Heyden Sebald, kinek munkája úgy hazánkban, mint Német-, Cseh- és Lengyelországban el volt terjedve és számos kiadásokat ért. Ezen első kiadásból csak ezen egyetlen példány ismeretes, a mely, sajnos, csonka. Hiányzik a czimlap, a szöveg első levele, és közben egy levél.

Ez (a legrégebbi könyv, melyben magyar szöveg nyomtatva fordul elő.) Az, kitől a kiadó ezen magyar szöveget nyerte, a magyar nyelvben nem lehetett teljesen jártas. De a többi

168

ismert nyomtatvány

nyelvekben is számos szarvashibák fordulnak elő. Példa erre a harmadik párbeszéd:

Carolus: Bonus vesper
Eyn guter abent
Dobry wietzor
Jo estwe lethek.

Demetrius: Gratia Deo
Danch sey gott
Bogu badz chwala
Hala ystennek. Isten fogaggya.

2. 1533. Krakó. A Komjáthi Benedek. Epistolae Pavli lingua hungarica donatae. Az Zenth Paal leueley magyar nyelven. (Kis nyolezadrétű 252 levél.)

A címlapon a magyar czímer, a hátlapon pedig a Frangepán-esalád czímere áll. Komjáthi ugyanis a munkát Frangepán Katalinnak, Perényi Gábor nejének ajánlotta. Az ajánlólevél így végződik: »Ez leuel kewlth nyalab varaba kysazzony napyan Ammi meghvalto Jesus Christusunk zywleteseenek utanna. Ezerewthzaas harminczkeeth eztendewben.«

A munka végén Vietor Jeromos nyomdász szintén intéz ajánlólevelet Frangepán Katalinhoz, ily kelettel: »Datum Cracoviae ex officina nostra Anno Domini Millesimo Quingentesimo trigesimo tertio Mense Februario.«

A jelen munkából, mely a legrégibb magyar nyelven nyomtatott könyv, hét példányt ismerünk.

Komjáthi Benedek kath. pap volt, s Perényi Gáborné udvarában tartózkodott. Fordításáról Toldy azt mondja, hogy »a nehéz író fordítása által magyarázni is akarván, változatokkal, néha körülírássokkal is megszaggatott, eredeti színéből és rhythmusából kivett darabos művet adott.«

3. 1535. Krakó. Ozorai Imre. De Christo et eius Ecclesia. Item de Antichristo eiusque Ecclesia. (Kis 8-adrétű 226 levél.)

Négy példányt ismerünk e munkából, de címlapja egyiknek sincs. A legutolsó lapon Frangepán Katalinnak, Perényi Gábor nejének czímere áll, 1535 évszámmal. Ebből következtetjük, hogy ezen munka is neki volt ajánlva és 1535-ben nyomtatott. A betűk jelleméből ítélve kétségtelen, hogy Krakóban Vietor János nyomatta.

Ozorai az elsők közt volt, kik hazánkból Wittenbergbe egyetemre

mentek. Visszajöven mint tanító és lelkész nagy tevékenységet fejtett ki a protestantismus terjesztése körül.

4. 1536. Bécs. Nouum Testamentum seu quattuor euangeliorum volumina lingua Hungarica donata, Gabriele Pannonio Pesthino interprete. Wij Testamentum magijar nigeluen. (Bécsben Singrenius János nyomdájában 1536. jelent meg, Metzger János könyvtáros költségén. Kis 8-adrétű 243 levél.)

Pesti Gábor, fehérvári kanonok és ugoecsi főesperes volt, ki sokoldalú irodalmi tevékenységet fejtett ki, és a magyar olvasó közönségnek többféle szükségeit igyekezett kielégíteni. Fordításáról Toldy Ferencz megjegyzi: »A középkori magyar irodalmat ismerve, él annak formáival, bírja annak tömörségét és erejét, de függetlenebb deák eredetietől, magyarabb, folyóbb, világosabb, és az értelmet tekintve hibátlanabb a régi magyar bibliáknál.«

5. 1536. Bécs. Aesopi Phrygis fabulae, Gabriele Pannonio Pesthino interprete. Esopus fabulay, melyeket mastan wyionnan magyar nyelvre fordított Pesthy Gabriel. (Nyomatott Bécsben, Singrenius Jánosnál 1536. Kis nyolczadrétű 89 levél.) Csak három példány ismeretes. Újra kiadta Toldy F. Magyar prózairók a XVI. és XVII. századból. I.

6. 1539. Újsziget. Grammatica Hvngaro Latina in usum puerorum recens scripta Joanne Syluestro Pannonio auctore. Neanesi Anno 1539. die 14. Junii.

A címlapot körülvevő fametszetű diszítvények közt a lap balján látható Nádasdy Tamásnak, jobbján nejének Kanizsai Orsolyának címere.

A nyomtatási hely Neanesus nem más mint a vasmegyei Sárvár mellett feküdt Újsziget mezővárosa, hol annak földesura Nádasdy Tamás 1537-ben nyomdát állított fel. Ez volt hazánkban az első nyomda, mely magyar könyveket nyomtatott; mert sem Hess András budai nyomdájának, (1473.), sem Honter János brassai nyomdájának (1535—1549.) magyar termékei nem voltak.

Ezen magyar nyelvtannak csak egyetlen példányát ismerjük, ez is végén csonka, csak 48 levele van meg. E példány az 1808-ban elhalt Sinai Miklós debreczeni tanár könyvtárából néhai Fáy Alajos könyvtárába, s innen 1875-ben vétel útján (200 darab arany árán) a Múzeum könyvtárába került. Újra kiadta: Kazinczy Ferencz,

Magyar régiségek és ritkaságok. Pest. 1808. És Toldy Corpus Grammaticorum Hung. Pest. 1866.

Sylvester, vagyis Erdősi János, előbb Újszigeten Nádasdy iskolájának tanítója, majd Bécsben egyetemi tanár volt. Munkája az első magyar nyelvtan, mely reánk maradt, minthogy Cesinge János pécsi püspöké, melyről Decsi 1598-ban tett említést, elveszett. Sylvester »párhuzamosan a latin és magyar nyelv főbb szabályait adja elő; gyakran hasonlító észrevételeket tesz közte és a héber, görög és latin nyelvek közt, s mély tekinteteket vet a magyarnak szerkezetébe.«

7. 1541. Újsziget. Vy Testamentum Magyar nelwen, mellet az Goeroeg es Diak nelwboel vyonnan fordytank, az Magyar nipek Kereszten huetben valo ippuelisire. 1541.

(A könyv végén) Vyszighetben Abadi Benedek nomtatta vala 1. 5. 4I. esztendoeben.

(4-edrétű 384 levél, számos fametszettel.)

Az iránt vajjon Sylvester, midőn az Új testamentomot fordította, a katholika egyháznak vagy a protestantismusnak volt híve, hazai íróink véleményei eltérnek.

8. 1548. Krakó. Soltár koenu Szekel Estuantul magyar nielre fordítatott. Touabba ez Soltar vtan Szido szolasnac mogia es nehez heliecnec Roeuideden valo magiarazatia Psalmosonkent koetuakzie.

(Nyomatott Krakóban Vietor Jeromos özvegyének nyomdájában. 1548. Kis 8-adrétű 251 levél. Ajánlva van Pávai Lukács vitélő nemes férfiúnak. Az ajánlólevél kelt Szikszón, hol tanító volt, 1548. ápril 24-én. Székely utóbb gönczi prot. prédikátorrá lett.)

9. 1549. Krakó. Orthographia Vngarica. Azaz, Igaz iraz Modiarol valo tudoman Magyar nelvenn irattatott. Mostan pedig vionnan meg igazyttatott, es ki niomatott.

(Nyomatott Vietor Jeromos özvegyénél Krakóban. 1549. Kis 4-edrétű 15 levél.)

Előbeszéde így kezdődik: »Az oluasonac Isteni kedvet kér B. A.« E két betűt némelyek Batizi Andrásra magyarázzák, Révész, Toldy és Szabó K. ellenben a munka szerzőjének Dévai Bíró Mátyás híres reformátort tartják, és a »B. A.« betűk alatt Benedictus Abádi nyomdászt keresik, kinek előszava az első kiadáshoz íratott. Ezen első kiadásból, melyre a másodíknak címe utal, egy példány

sem maradt ránk. A másodikból is csak ezen egyetlen példányt ismerjük.

10. 1550 táján. Bécs. Gonoz Azzonyembereknek erkelchekroel vallo aenek. Kit zerze zebeni Ormprust Christoff egij kopot ebagenak bozzusagara, kit oztan egy baratia keressere magyar nielure fordita.

(Év nélkül, Aquila János bécsi nyomdájában. Kis 8-adréti nyolcz levél. Egyetlen ismert példány.)

11. 1550. Bécs. Nomenclatura sex lingvarum, Latinae, Italicae, Gallicae, Bohemicae, Hungaricae et Germanicae. Lingua autem Hungarica nouiter accessit, cum Latinarum dictionum quamplurimarum, quae prius deprauatae fuerant restitutione. Per Gabrielem Pannonium Pesthinum.

(Nyomatott Bécsben Singreniusnál. Kis 4-adréti 115 levél.)

Pesti Gábor e munkát Ujlaki Ferencz györi püspöknek ajánlja. Az ajánló levél kelt Bécsben 1538. január havában. Ezen évben láttott napvilágot e munkának első kiadása, melynek egyetlen teljes példánya a kalocsai főegyházi könyvtárban őriztetik. A második kiadásnak szintén csak ezen egyetlen példánya maradt fenn. Később 1561. és 1568-ban újabb kiadásai jelentek meg.

E szótárban a szavak nem szoros betűrendben következnek egymás után, hanem tárgyak szerint vannak csoportosítva.

* 12. 1551. Kolozsvár. A Jesvs Sirah koenyue Magyar Nyeluen. Colosvarba. 1551.

A könyv végén: Colosvarba nyomtatot. Helthai Gaspar es Gyoergy Hoffgreff által. 1551.

(Kis 8-adréti 114 levél.)

A címlevél hátlapján Gyulai István kolosvári reform. prédikátornak rövid előszava áll, melyben elmondja, hogy e fordítást Tolnárról küldték be Heltai Gáspárnak, ki átvizsgálását ő rá bízta, s az ő változtatásaival nyomatta ki.

Heltai Gáspár kolosvári prédikátor 1550-ben állította fel kolosvári nyomdáját, melynek vezetését Hoffgreff Györgyre bízta. E nyomda nagyszámú hittani, történeti és költői műveket bocsátott közre.

13. 1552. Kolozsvár. A Biblianac negyedik resze. Az az, a prophetaknak Irasoc: Melyec Magyar nyelwre forditattac, a régi és igaz szent koenyuekboel. . . . Colosvarba 1552.

(4-edrétű 424 levél.)

Heltai az egész szent-írásnak magyar fordítását tervezte kiadni, s e célból Gyulai Istvánnal, Vizaknai Gergelyvel és Ozorai Istvánnal szövetkezett, mint ezt az 1551-ben megjelent első rész előszavában említi. Az egyes kötetek nem időszaki rendben jelentek meg, hanem valószínűleg a szerint a mint a fordítók elkészültek. Az I. 1551, a II. 1565, a IV. 1552, az V. 1562. A III. kötet soha sem látott napvilágot. (Szabó K. ezen munka kiadásának történetét érdekesen világítja meg Bibliographiájában.)

14. 1554. K o l o z s v á r. Tinodi Sebestien szoerzese: Chronica. Elsoe reszebe Janos Kiral halalatul fogua ez esztendeig Dunan inet Erdel orszaggal loet minden hadak veszoedelmec, reuidedoen szép notakual enoekbe vadnak. Mas reszebe kueloemb kueloemb idoekbe es országokba loet dolgok Istoriac vannak. Colosvarba 1554 esztendoebe.

(4-edrétű 156 levél.)

Tinodi Sebestyén, kit kortársai Lantos Sebestyénnek neveztek, legtermékenyebb dallamköltőnk volt a XVI. században. Enyingi Török Bálintnak deákja (titkára) volt, s ennek török fogságba jutása után, vándorbottal és lanttal kezében bejárta a hazát, majd Kassán, utóbb Kolozsvárt telepedett meg, végre Nádasdi Tamás szolgálatába lépett és 1559 táján halt meg. Az egykorú harci eseményeket énekelte meg; főérdeme »nem ugyan költői alakításban, melyet mind nála, mind az egész időszak költőinél hiába keresnénk, de . . . történetírói hű előadásában« van.

A »Chrónica« nem egyéb mint történeti énekeinek gyűjteménye, melyet Ferdinánd királynak ajánlva adott ki, szövegbe nyomatott dallamokkal. Ezeket megfejtve újra kiadta Mátray Gábor. Történeti, bibliai és gunyoros magyar énekek dallamai a XVI. századból. Pest. 1859.

15. 1559. K r a k k ó. Chronica ez Vilagnac Jeles dolgairol. Szekei Estvan.

Cracoba Niomatot. Striykouiai Lazar Antal, Christus szwlete-senec MDLIX esztendeieibe.

(Negyedrétű 237 levél.)

A világtörténet legnevezetesebb eseményeit évről-évre beszéli el, egész saját koráig.

A könyv, az egyetlen e nemű magyar munka, igen el volt

terjedve. Nagyszámú példányai maradtak fenn; de a teljes példányok a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak, a mely sorsban a legolvasottabb könyvek szoktak részesülni.

16. 1561. Debreczen. A Christus Koezbe Iarasarol Valo Predicacioc, Mellyeket Melivs Peter a Doebroetzoeni Lelki Pasztor irt. Doebroetzoenbe nyomtattác M. D. L XI.
(4-edrétű 28 levél.)

Figyelemre méltó az ajánló-levél, mely a »A Magyar Orszagi kereskedoe es árros nepek nec« van címezve, kiket Melius (= Juhász, debreczeni lelkész) mint a reformatio első terjesztőit magasztal. A könyv hét prédikációt tartalmaz.

Ez az első Debreczenben nyomtatott könyv. Itt állítatott fel Magyarországbán a XVI. században az első nyomda, Huszár Gál bújdosó reform. prédikátor által.

✕ 17. 1565. Debreczen. Magyar Decretvm, Kyt Weres Balas a deakbol tudni illyk a Werbewczy Istwan Decretvmabol, melyet tri-partitvumnak neweznek, Magyarra forditot. Vadnak tovabba ez Decretomnak eloette egy nehany iroth articulusok, kyket azon Veres Balas a regi kiralyok Decretomibol toeruynehez valo ieles dolgokat, ky sze-degeteth.

Debreczenbe nyomtatott Raphael Hoffhalter által. MDLXV.
(Ívrétű 128 levél.)

Werbőczy István, II. Ulászló király felhívására, a magyarországi szokás-jogot írásba foglalván, latin nyelven szerkesztett munkáját az 1514-iki országgyűlésnek bemutatta, és három évvel utóbb Bécsben Singrenius János nyomdájában kinyomatta. Habár az országgyűlés ezen munkálatot nem erősítette meg, az általánosan használtatott. Ennek következtében felmerült a magyar fordításban való közrebocsátásának szüksége is. És az 1565-diki kiadást csakhamar egy második követte 1571-ben Kolozsvártt. Horvát fordításban is megjelent.

(Itt a két magyar kiadás mellett, az 1517-diki latin és az 1574-diki horvát is látható.)

✕ 18. 1565. Nagyvárad. A Szent Job koenyvenek a Sido nielvboel es a boelcz Magyarazok fordításából, igazán való fordítása Magiar nielure.

Varadon Niomtattatott Raphael Hoffhalter által. M. D. LXV.
(4-edrétű 104 levél.)

A fordító a könyv végsoraiban megnevezi magát: »A Job koenyenek fordításának a Sidobol es deak Commentekboel vége ez. XXX Aprill. per Petrum Melium. Debrecini A. D. M. D. LXV.«

Ez a nagyváradi nyomdának első ismert terméke.

19. 1567. Gyulafehérvár. Roavid Utmvtatás az Istennek igeiencig igaz értelmere, mostani szent Haromsagroi tamadott vetélkedesnec meg feytesere es itelesere hasznos es szuekseseg.

Excusum Albae Juliae per Typographum Regium Raphaellem Hoffhalterum, Anno M. D. LXVII.

(4-edrétű 68 levél.)

A szerző az ajánló-levél végén megnevezi magát: »Feiervaratd Karacion hauanac XXVIII. napián, Anno M. D. LXVII. Dauit Ferencz az meg fesuszelt Jesus Christusnac szolgália.«

Dávid Ferencz, János Zsigmond erdélyi fejedelem udvari papja és az unitáriusok superintendense, számos munkában fejtegette és védelmezte felekezetének tanait.

A gyulafehérvári nyomdának első terméke.

20. 1571. Colosvar. David Ferentz. Az Egy Attya Is tenec, Es Az Ö Aldot Szent Fianac, Az Jesvs Christvsnac Istenségekrol igaz vallastéttel, à Prophetác és Apostoloknac irassinac igaz folyása szerint irattatot. David Ferentztöl, à megfeszitettet Jesus Christusnac szogaiatol. Caroli Peter nec, és Melius Peter nec oekoskodassinac ellene vetettet. Colosvarot. M. D. LXXI. esztendőben.

(Kis 4-edrétű 76 levél.)

Ajánlva van Kornyáti Békes Gáspárnak, néhai II. János király komornyikának és tanácsának, Fogaras tartomány örökös urának »Feierwarot 22. April. 1571.«

21. 1573. Bécs. Kalendárium az 1573-ik évre. A naptári rész után következik:

Practica az az: az egeknek forgassából, és czillagoknac iarasabol szoezettet ioeuendueles, Christus Wrunknac szueletesenec vtánna való esztendoere. 1573. Az Jacobeus Sztaniszló Mestertoel Crackoban.

»A Nemes Magyar országról« szóló jövendölés így kezdődik: »A czillagoknak forgása aszt ielenti, Hogy Magyar ország bantás nelkuel leszen ez esztendoeben.«

Habár régibb bibliographusaink az 1571. és 1572. esztendőkre szóló magyar naptárakat is ismertek, ezekből egy példány sem ma-

radt fenn. És ezen 1573-diki példány a legrégebb ismert magyar naptárnak tartható.

22. 1573. Komjáthi és Sempte. Első része az Evangéliumokból és az Epistolákból való tanvságoknak. Mellyeket a keresztyeneknek Gyülekezetibe szoktanac predikalni minden ünnepnap. Kit az Vr Jesvsnak lelke által, az egyuegyue keresztyeneknek iduoesses ges tanusagokra, ira Bornemisza Peter, Pestifi. Koelt Sempteroel 1573. (4-edrétű 460 levél.)

A nyomtatás helyét a végsorok ismertetik meg: »Nyomtatasa Comiatin keszdetet Huszar Gal által, vezesztetet Sempten.«

Mindkét hely Nyitra megyében fekszik. A komjáthi nyomdának ez egyetlen ismert terméke.

Bornemissza Péter felső-dunamelléki prot. predikatornak ezen munkája öt részből áll; a II. Semptén 1574, a III. ugyanott 1575, a IV. ugyanott 1578, az V. Sempten és Detrekön 1579-ben jelent meg.

23. 1573. Alsó-Lindva. Az Oerdoegneac a penitenciatarto Buenoessel való vetekedéseroel: es az kétségbe essés ellen az Remén-ségroel való tanusság: Irattatot: Az Also Linduai Kvltzar Gyoergy Mester által.

Nyomtattatot Alsó Linduan: Rudolphus Hoffhalter által M. D. LXXIII. esztendoebe.

(8-adrétű 48 levél.)

Az alsó-lindvai (Vas megye) nyomdának első terméke.

24. 1575. Debreczen. Theophania, Az az: Isteni meg ielenes. Wy es igen szép Comoedia a mi elsoe Atyainknac allapattyárol, es az emberi tiszteteknek rendeléseroel auagy gradiczarol. Szegedi Loerintz által.

Debrecembe Nyomatattott Komlos Andras által 1575.

(4-edrétű 24 levél.)

Tanodai dráma, a melyet ünnepeken tanulók adtak elő.

Egyetlen ismert példány.

25. 1575. Kolozsvár. Chronica az Magyaroknac dolgairol: mint ioettec ki a nagy Scythiaból Pannoniában, Es mint foglaltac magoknac az országot: Es mint birtac aszt Hertzegroel Hertzegre, Es Királyról Királyra, nagy soc tusakodássockal és számtalan soc viadallyoc-
kal, Mellyet Heltai Gaspar Megirta Magyar nyelven, Es ez rendre

hoszta, Az Bonfinius Antalnac nagy koenyueboel, és egyeb Historias koenyuekboel, nem kiczin munkáual.

(A könyv végén:) Colosvarot Végeze Heltai Gaspárne. A. 1575.
(Ivrétű 208 levél.)

Heltai ezen munkája a mohácsi veszedelemig terjed, és helyenként a hagyományból s kortársai tudósításaiból pótolja Bonfin előadását. Szándéka volt a mohácsi vést követő félszázad történetét is megírni; de ebben meggátolta az első rész nyomtatása közben bekövetkezett halála.

26. 1577. Debreczen. Aritmetica, az az, A szamvetesnac tudomania, mell' az tudos Gemma Frisivsnac szamvetesbeol Magyar nyelure (ez tudománban gyönörködökneec hasznokra, es hamaráb való értelmekre) io moddal forditattot.

Debreczenbe Rodolphus Hofhalter niomtatta. Anno D: 1577.
(8-adrétű 70 levél.)

Ezen első magyar számtani kézikönyv fordítóját nem ismerjük. A nyomdász ajánlólevelében írja »egy iambor vram es Istenben attiamfia hozta az en officinamban . . . es ő sem tudá ennekem megmondani az iambornac neuet, ki neue alat tuttam volna ki bochátani.« Szabó K. azt gyanítja, hogy a fordító Laskai János debreczeni tanító.

A szerző, Gemma Frisius, valódi neve Regnier volt, meghalt Löwenben 1555-ben.

A jelen fordításnak 1582-ben második és 1591-ben harmadik kiadása jelent meg.

Az első kiadásból csak ez az egyetlen példány maradt fenn.

× 27. 1578. N a g y s z o m b a t. Az Evangeliomoknac, mellyeket vasarnapokon es egyeb innepeken esztendoe által, az Anyaszentegyhazban oluasni es Predicallni szoktanac, Magarazattyanac Masodie resze. Melly magaban foglallya, Hvsvettvl fogva, Adventig valo vasarnapi evangeliomokat egy nehany egyeb innepekneec (mellyekneec szamat meg találod ezt e levelet fordetvan) Evangeliomiual, egyetembe, Iratot Telegdi Miklostul, Esztergami praepostul.

Nyomtatattot Nagy Szombatban, az felseges Romai Chaszarnac Kegyelmes engedelmboel, vgyan azon Telegdi Miklos hazanal. M. D. XXLVIII. Esztendoeben.

(4-edrétű 892. lap.)

Ezen munkának I. része egy évvel előbb Bécsben, III. része 1580. Nagyszombatban jelent meg.

Telegdi ezen munkája — Szabó K. szerint — a legelső magyar könyv, melyet kath. író magyar földön nyomtatott. Telegdi esztergomi prépost 1000 forintért megvásárolván a bécsi jezsuitáknak nyomdáját, azt 1577-ben Nagyszombatban saját házában állította fel.

28. 1578. Kolozsvár. Herbarium Az Faknac Fvveknec nevekroel, természetekroel, és hasznairól, Magyar nyelvre, és ez rendre hoszta az Doctoroc koenyueiboel az Horhi Melius Péter.

Nyomtatott Colosuárat Heltai Gaspárne Muehelyében, 1578. Esztendoeben.

(4-edrétű 188 levél.)

A legrégibb magyar nyelven nyomtatott természetrajzi munka.

29. 1579. Nagyszombat. Pécsi Lukacs. Kalendarium. Es Ez Mostani M. D. LXXIX. Esztendőben Történendő neminemű dolgokrul: Annac fölötte, az időnc naponkent köuetkezendő állapotyarul, iratot Itelet. Irta Slovacivs Peter Craccai Astrologus. Magyarra fordította Peechi Lukach. Ez esztendőben ide mi felénc à Napba es à holdba, semmi fogyatkozás nem leszen. Nyomtatott nagy Szombatba. 1579.

(Kis 8-adrétű 44 levél.)

30. 1584. Német-Újvár. Eztendoe által való Vasarnapi Epistolák, Magyarázattyokkal oezue irattanak Beythe Istvan Praedicator által.

Nyomtatta Nymöt Vy Várat Manlius Janos Karachon honak 20 napyan. M. D. LXXXIV.

(4-edrétű 420 levél.)

Manlius már 1582-ben állította fel nyomdáját Németújvárt, Batthyányi Boldizsár birtokán, és annak pártfogása alatt.

Az említett esztendőben Beythe István evang. prédikátornak két munkáját nyomatta ki.

31. 1584. Galgóc. Lelki Hartz, Az Bwneos Embernek felette igen nehéz lelki Kesertetekroel való Vetekedese es azoknac Isten Igeieboel való meg gyoezese. Iratot, Sibolti Demeter által.

(A könyv végén :) Nyomtatta Mantsk: Bálint.

A nyomtatás helye nincs kitéve. Németh (Memoria Typographiae in Hung. 86. l.) kimutatja, hogy Mantskovics ez időben Galgóczon birta nyomdáját.

Ezen munkának második kiadása 1632-ben Gyulafejérvárt jelent meg.

Az első kiadásból csak ezt az egy példányt ismerjük.

32. 1590. Visol. Szent Biblia az az Istenec Ó es Wy Testamentymanac Prophétac es Apostoloc által meg iratott szent könyvei. Magyar nyelvre fordítottatott egészlen és wyonnan. Visolban Nyomtattatott Mantskovit Balint által. MDXC.

(Az előljáró beszéd végén Károli Gáspár van mint fordító megnevezve.)

(Kis folio, az előszó 8, a szöveg 685 levél.)

33. 1591. Monyorokerék. Salamon Kiralynak, Az David Kiraly Fianak: Markalffal valo trefa beszedekek rövid könyue.

Nyomatot Monyoroköröken Manlius Janos által Anno MDXCI.

(Kis 8-adrétű 32 levél.)

34. 1592. Debreczen. Cizio Magyar nyelvűen rend szerint napoknak meg számlalasarol igazan rendeltettet. Adattatot Ez melle ez világ teremtesetől foguan valo rövid Chronica. (Debreczenben. 1592.)

(Kis 8-adrétű 18 levél.)

× 35. 1593. Pápa. Az Sacramentomokrol in Genere. Es kivaldkeppen az Vr Vachoraiarol valo köniueckke melben kerdezkeseknek es feleleteknek formaiaban, az kereztyeni tökellertes es igaz vallas . . . foglaltatik: es minden rendbeli teuelgesek ellen megh erőssittetik Pathai Istvan Papai Praedicator által. Anno MDXCIII.

(Kis 8-adrétű 167 levél.)

A könyv címlapján sem nyomtatási hely, sem nyomdász nincs kitéve.

A munka egész bőrbbe van kötve, a felső táblán arany betűkkel ezen szavak vannak nyomtatva: »Bekesi Janosnak Cassara Küldi Albertvs Molnar Heideibergabol.« A hátulsó táblán ezen évszám áll: 1600.

36. 1593. Sicz. Heltai Gaspar. Vigasztalo Könyvetske Keresztyeny intessel es tanitassal, mikeppen kellyen az embernek készülni keresztyeni es bodog é Vilagbol valo kimulasahoz.

Siezben Nyomtatta Manlius Janos. MDXCIII.

(16-odrétű 109 levél.)

A nyomdahely, nyomdász a mű utolsó lapján vannak megnevezve, a szerző a címlapon nincsen megnevezve.

37. 1595. *V e l e n c z e*. Dictionarium quinque nobilissimarum Europae Lingvarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Vngaricae.

Venetiis apud Nicolaum Morettum. 1595.

(Kis 4-edrétű 72 levél.)

Szerzője, ki sem a címlapon, sem az előszó végén nincs megnevezve, Verancsics Faustus csanádi püspök, Verancsics primásnak unokaöccse.

38. 1596. *S z e b e n*. Az Caius Crispvs Salvstiusnak ket Historiaia. Had viselőknec, es minden renbeli embereknec hasznokra, deakbol magyarra fordittatot. Baronyai Detsi Janos által.

Nyomtatott Szebenben Fabricius Janos által. 1590.

(Kis 8-adrétű 86 levél.)

39. 1602. *S á r v á r*. Magyar István: Az ország romlása okairól. Sárvár. 1602.

(Kis 4-edrétű 104 levél.)

40. 1603. *N a g y s z o m b a t*. Felelet Az Magiari Istvan Sarvari Praedicatornak, Az Orzag romlása okairul, irt köniuere. Iratot Pazmani Peter által.

Nagyszombatba, Anno M. D. CIII.

(4-edrétű 148 levél.)

Pázmány Péter első munkája.

41. 1604. *K e r e s z t u r*. Magyar István: Nadasdi Ferenc Teste felet löt ket Praedicationia.

Keresztur. 1604.

(Kis 4-edrétű 44 levél.)

42. 1607. *H e r b o r n*. Szenci Molnar A. Sz. David Zsoltari. (Nyomatott Herbonaban 1607-ben.)

(12-edrétű 213 levél.)

43. 1607. *B é c s*. Campianvs Edmondnac Jesvs Neve alat vitezkedet Theologusnak, Tiz Magiarul irtot okai . . . Balassa Balinttol iratot.

Viennae Austriae, Typis Margarethae Formicae Viduae Anno MDCVII.

(Kis 8-adrétű 64 levél.)

44. 1608. *H a n a u*. Szent Biblia Az Az: Istennec O Es Uy Testamentomanac Prophetac Es Apostoloc által megiratott szent könyvei.

Magyar Nyelvre Fordítatott egészszen, az Istenec Magyarországban valo anya szent Egyházának epülésére. Caroli Caspar Elöljarobeszédével. Ez Masodic Kinyomtatást Igazgatta néhol megis jobbitotta Szenczi Molnar Albert.

Hanoviaban Nyomtattatott Halbejus Janos által, Levinus Hulzius örökösinec költségével. MDCVIII. esztendőben.

(Kis 2-odréttü 687 levél.)

45. 1610. H a n a u. Novae Grammaticae Ungariae succincta methodo comprehensae, et perspicuis exemplis illustratae libri duo. Autore Alberto Molnar Szenciensi.

Hanoviae, Typis Thomae Villeriani: impensis vero Conradi Biermanni et consort. CIOIOCX.

(8-adréttü 101 levél.)

46. 1610. Debreczen. Lex Politica Dei, Az az, Mindenfele Törvények, Iteletek es Rend-Tartasok, Kik főkepen az külső Polgari tarsasagra tartoznak: Melyben meg irattatik, az Isten mit kivannyon es mit tiltson az emberektül Nemetből Magyarra fordittatot.

Debreczenben, Nyomtatta Lipsiai Pal. 1610.

(Kis 4-edréttü 40 levél.)

(Az előszó végén Lipsiai Pál könyvnyomató van aláírva.)

47. 1613. Pozsony. Isteni Igazsagra Vezeruleo Kalavz. Mellyet írt, Pazmany Peter Iesvitak Rendin Valo Tanito.

Nyomtattak Posenban M. DC. XIII. Esztendőben.

(2-odréttü 511 levél.)

48. 1619. Debreczen. Kalendarium, Christus Urunk születese utan, 1619. Esztendőre. Irattatot: Herlicius David D. által.

Debreczenben Nyomtatta Lipsiai Pál.

(16-réttü 55 levél.)

49. 1620. H. n. Querela Hvingariae. Magyar Ország Panasza. Hely és év nélkül.

(Kis 4-edréttü 24 levél.)

Politikai röpirat; szerzőjének Alvinczi Pétert, a híres kassai prédikátort tartották. Feladata volt Bethlen Gábor fegyveres föllépését igazolni és népszerűvé tenni.

50. 1620. Falsae Originis Motvym Hungaricorum Succincta Refutatio. Az Magyar Orszagi Tamadasoknak hamissan költött eredetinek, rövid velös Hamissitasa.

Anno Christi, M. DC. XX.

(A címlapon sem nyomdász, sem nyomda nincsen megnevezve.)
(Kis 4-edrétű 32 levél.)

Politikai röpirat, mely a »Querela Hungariae« ellen van írányozva. Szerzője Pázmány Péter.

51. 1626. Bécs. Szent Biblia. Az Egesz Keresztyénségben Bé-vött Régi Deák Bötüböl Magyarra fordította A' Iesus-Alatt Vitéz-
kedő Társaság-beli Nagy-Szombati Kaldi György Pap.

Nyomtatta Béchben A' Kolóniai Udvarban, Formika Máté.
M. D. XXVI.

(2-odrétű 629 levél.)

52. 1636. Gyulafehérvár. Az Keresztyeni Üdvözítő Hitnek
Egy Nyomban Iaro Igazságához Intezetett Ekes Rhythmusu Hym-
nusokkal, Prophetai Lelektől szereztetett szent Soltárokkal,
tökellelesen meg töltetett öreg Gradval. Melly Mind Az Első For-
ditásban Vagy ujjonnan való szeresztetésben, s — mind penig az
exemplárból másban való irattatásban esett fogyatkozásoktól meg-
tisztozott, és sok hozzá kévantatott szükséges részekkel megöreg-
bített. Keserői Dajka Janosnak Es Geleji Katona Istvannak fáradt-
ságos munkájok által. . . . S — mostan Rakoci György Fejedel-
münknek, keresztyéni szorgalmatoskodásabol . . kinyomtatott.

Gyula-Feir-Varatt Az Igenek Meg Testesülese Utan MDCXXXVI.
Esztdőben.

(Nagy 2-drétű 406 levél.)

A nagy munka Rákóczy György fejedelem költségén jelent meg,
a ki a legtöbb példányba az előszó alá sajátkezüleg írta nevét.

53. 1650. Lőcse. Directio methodica Processvs Iudiciarii
Ivris Consuetudinarii, Inelyti Regni Hungariae. Per Ioannem Ki-
thonich.

Rövid Igazgatas A Nemes Magyar Orszagnak Es hozzá tartozó
Részeknek szokott Törvény Folyasirol. Mellyet, Deákból Magyar
nyelvre fordított Kaszoni Janos.

Leutschoviae, Typis Laurentii Beveri, Anno 1650.

(Kis 4-edrétű 266 levél.)

54. 1651. Bécs. Adriaí Tengernek Syrenaia, Groff Zrini
Miklos.

Nyomtatta Béchben a' Kolóniai Vduarban Kosmerovi Máté
Czászár ö Felsége Könyvnyomtatója. Anno M. DC. LI.)

(Kis 4-edrétű 43 levél és 1 címkép.)

(Zrinyi Miklós e nevezetes művének első kiadása.)

55. 1653. Pozsony. Listius László. Magyar Mars.

(Kis 2-odrétű 44 levél.)

56. 1653. Nagyváradi. Approbatae Constitutiones Regni Transylvaniae Et Partium Hungariae Eidem Annexarum, Ex Articulis ab Anno Millesimo Quingentesimo Quadragesimo, ad praesentem hucusque Millesimum Sexcentimum Quinquagesimum tertium conclusis, compilatae; . . . ex edicto Principis Georgii Rakoci . . . publicè relectae.

Varadini, Apud Abrahamum Kertesz Szenciensem. CIOICLIII.

(Kis 2-odrétű 141 levél.)

Az erdélyi országgyűlések végzéseinek első nyomtatásban megjelent gyűjteménye.

57. 1671. Kolozsvár. Compilatae Constitutiones Regni Transylvaniae et Partium Hungariae Eidem Annexarum Ex Articulis ab Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Quarto, ad praesentem hucusque Millesimum Sexcentimum Sexagesimum Nonum conclusis excerptae.

Claudiopoli. Apud Michaelem Szentyel Veres-Egyhazi. CIOCLXXI.

(2-odrétű 58 levél.)

58. 1672. Lőcse. Libellvs Elegantissimus, qui inscribitur Cato, de Praeceptis Vitae Communis. Az az Igen Szep Könyvetske, Mely neveztetik Catonak: ki tanit ez közönséges életben kinek-kinek életit és erkölsét, hogy-hogy kellyen eszessen szabni és hordozni.

Leutschoviae, Typis Samuelis Brewer, 1672.

(Kis 8-adrétű 23 levél.)

59. 1676. Pozsony. Gyarmati Balasi Balintnak. Es Rimai Janosnak Istenes Eneki. Mellyet a' Váradí negyedik editio-szerint egynehány új Enekekkel és Imádságokkal ki botsátott. Posenban Faber Mihály által 1676.

(24-edrétű 351 levél.)

60. 1683. Lőcse. Comico-Tragoedia. Constans Scenis Quatuor. Lötsen, Nyomtatt: Brewer Samuel által, 1683.

(Kis 8-adrét, 14 levél.)

61. 1685. Kolozsvár. Buzgó Imadságok Es Isteni Dicsiretek.

Kolosvarat. 1685.

(64-odréttű 120 l.)

Kis alakja által feltűnő nyomtatvány.

62. 1706. Bécs. Az Confoederalt, vagy öszve Szövetkezett Magyar Ország Statusinak és Rendeinek, Békességről való Punctumi.

Nyomtattatott Bécsben Heyinger Andras, az Universitas Typographussa által, 1706. Esztendőben.

(Kis 2-odréttű 9 levél.)

63. 1707. Maros-Vásárhely. Propositio Serenissimi Principis Domini D. Francisci II. Dei Gratia, Sacri Romani Imperii, et Transylvaniae Principis Rakoczi; . . . Ad Inclytos Trium Nationum Regni Transylvaniae, et Partium Hungariae, eidem annexarum, Universos Status et Ordines, in Generalibus eorundem Comitibus, ad diem 28. Mensis Martii, Anni praesentis 1707. ex Edicto Suae Serenitatis Principalis in Civitatem Maros-Vásárhely, Indictis et Celebratis facta.

(Kis 2-odréttű 6 levél.)

64. 1707. Hely nélkül. Articulusok, Mellyek a Magyarországi Hazájok Szabadságáért öszveszövetkezett Státusok és Rendei, e folyó 1707. Esztendőbeli Pünköst Havának 16. napjára haladott, és az Onod táján lévő Mezőben tartatott Közönséges Gyűlésében concludáltattak, és végeztettek.

(Kis 2-odréttű 6 levél.)

65. 1707. H. n. A Magyar Országí Confoederalt Nemes Státusok Es Rendei Részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok Es Törvények.

(Kis 2-odréttű 28 levél.)

II. Rákóczy Ferencz kézalírásával és pecsétjével.

A munkához van kötve: Regulamentum Universale, Inclytorum Confoederati Regni Hungariae Statuum ac Ordinum, tam Militarium, quam et ex parte Inclytorum Comitatum, Liberarum item ac Regiarum Civitatum, aliorumque quorumvis, Observandum.

(Magyar és latin szöveggel, a mű végén áll: Költ Onodnál lévő Táborunkban, die 5. Julii, An. 1707.)

(19 levél.)

IV.

Latin és német nyomtatványok.

(1473—1686.)

1. 1473. Buda. *Chronicon Budense*. A budai krónika a legelső nyomtatvány, mely Magyarországon megjelent. »Alig múlt husz éve, — írja Toldy Ferencz, — hogy a mozgó betűket használó nyomdászat életbe lépett, és csak öt ország, i. i. Német-, Olasz-, Franciaország, Németalföld és Schweiz bírt nyomtató műhelyeket, midőn a király egyik rokona Geréb László, budai prépost és alcancellár, azt Magyarországon honosítandó, németországi születésű Hess Andrászt Olaszországból, hol ezen mesterséget tanulta, annak gyakorlására Budára hívta meg. Első munkája, melyet véghez vitt, az úgynevezett budai krónika: »*Cronica Hungarorum*.«

Az egész munka ívrétű 67 levélből áll. A kerekalakú betűk egészen hasonlóak azokhoz, melyeket az olaszországi nyomdáknak használtak, és lényegesen különböznek a németországiaktól. A fejezetek kezdőbetűi színezve vannak.

Czímlapja nincs. Az első lapon a nyomdásznak ajánlólevele áll, mely Geréb László budai prépost, királyi alcancellárhoz van intézve. Ugyanazon levélen kezdődik a krónika, a húnok történeteivel. Leér Mátyás koráig. Szerzője felhasználta úgy Kézai munkáját mint a képes krónikát.

A zársorok: *Finita Bude Anno domini M CCCC LXXIII in vigilia penthecostes: per Andream Hess.*

Ezen a legritkább könyvekhez tartozó krónikának nyolcz példányát ismerjük. Újra kiadta Podhraczký Budán 1838-ban.

2. Év és hely nélkül. *C. Jul. Cesaris oratio Vesontione belgice ad milites habita.*

Caesar ezen beszédét megelőzi Brentius Andrásnak IV. Sixtus pápához intézett ajánlólevele. Megelőzik és követik epigrammák.

(Kis 4-rétű 10 levél.)

Toldy Ferencz, utalva arra, hogy e kis munkának betűi egészen hasonlóak azokhoz, melyeket Hess András a budai krónika nyomtatásánál használt, azt a véleményt fejezte ki, hogy az Hess műhelyéből került ki.

Hain »Repertorium Bibliographicum«-ában azt jegyzi meg, hogy »talán« Rotwil Ádám velencei nyomdásznak műve.

3. Hely és Év nélkül. *Constitutiones incliti regni vngarie.*

A mű kis 4-edrétű első levelének első lapján a könyv címe áll, alatta egy fametszet, melyen Mátyás király trónuson ülve jogarral jobb kezében ábrázoltatik, a mint neki két főpap a »constitutioneseket« bemutatja, a metszet alsó jobboldali sarkában az ország címere van az arany gyűrűs hollóval. A második levélen levő előszóból kitűnik, hogy a mű Mohorai Wydfy Ambrus nógrádi alispán költségén készült; de hol és mikor és ki a nyomdász? annak semmi nyomát sem a mű elején sem végén nem találjuk. A harmadik levél első oldalán kezdődik a mű tárgymutatója. A hetedik levél első lapján ezen szavakkal »Mathias dei gratia Hungarie: Bohemie: Dalmatie ect Rex« kezdődik a mű szövege. Az »M« kezdőbetű ki van festve szabad kézzel vörös és kék színben. A 42-ik azaz utolsó levél első lapján a mű végződik. A műhöz egy levél van ragasztva, melynek első lapján latin hexameterek sorai közt fametszet áll, mely címert ábrázol. A mű betűi goth-jellegűek, mely betűk után itélve Németországban nyomtatottnak állíthatjuk a művet.

4. Év és hely nélkül. *Capitula concordie dudum inter Gloriosissimum Principem dominum Fridericum Romanorum imperatorem semper augustum etiam pro suis heredibus expresse nominato inclitissimo Romanorum Rege nec non clare memorie Mathiam Hungarie Regem ac regni Hungarie Prelatos et proceres super successione in eodem regno conclusa. Hinc inde acceptata et bulle confirmatorie fere pii prope secundi infra scripte inserta.*

(Kis 2-edrétű 11 levél, a betűk goth jellegűek.)

Mátyás király és Frigyes császár közti alkudozások 1463—1464 között.

Év és hely nélküli nyomtatvány a 15. század végéről.

5. Túróczi János magyar krónikája. Augsburgi 1488-iki kiadás. Két hártýára nyomtatott példány.

Negyedrétű — levél.

Czímlapja nincs. Az első levélre Mátyásnak s Beatrixnak címerei, s ezek körül Magyarország mellék-tartományainak címerei vannak nyomtatva.

A második levél első lapját nagy fametszetű kép foglalja el, mely szent László királynak küzdelmét a leányrabló kún vitézzel ábrázolja. A túllapon áll a kiadónak, Feger Theobald budai polgárnak ajánló-levele Mátyás királyhoz.

Azután következik Turóczy János mester ajánló-levele Drágfi János királyi személynökhöz, és maga a krónika. Ez a legrégebb időktől Mátyás királyig terjed. (I. Károly haláláig a képes krónikát írja át. Lajos uralkodási történetét Küküllei Jánostól kölcsönzi, Mária és Kis Károly történetét részint Monacis Lőrincz verses históriájából, részint kortársak közléseiből meríti; Kis Károly halálától Mátyásig a történeteket részint hivatalos irományokból és kortársak előadásából meríti, részint saját tudomása után írja le.)

A krónikához mint függelék járul Rogernek a tatárjárásról szóló munkája.

A szöveg közé a vezérek, királyok, városok, csaták stb. fametszetű képei vannak nyomtatva.

A zársorok (colophon) ezek:

»Serenissimorum Hungarie regum chronica bene reuisa ac fideli studio emendata finit feliciter Impressa erhardi radtdolt viri solertissimi eximia industria et mira imprimendi arte: qua nuper venetiis nunc Auguste excellet nominatissimus. Impensis siquidem Theobaldi feger conciuis Budensis Anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo octogesimo octauo tertio nonas Junii.«

Ezen kiadásnak papirra nyomtatott példányai gyakran fordulnak elő. De hártýára nyomtatott példány csak ez a kettő ismeretes, valószínű tehát, hogy ezekben a dedicationalis példányokat bírjuk, melyeket a kiadó Mátyásnak és Beatrixnak ajánlott fel; mit az is valószínűvé tesz, hogy a kiadó ajánló-levele aranyozott betűkkel van nyomtatva.

Az egyik (a) példány egykorú préselt bőrkötésében van meg; ezt Jankovich 1823-ban 240 darab arany árán vásárolta.

A másik (b) új kötéssel bír; azt József főherczeg-nádor 1845-ben egy bécsi árverésen 400 ezüst forinton vásárolta és a Múzeumnak ajándékozta.

6. Turóczy János krónikájának brünni kiadása, 1488-ból.

Ívrétű 168 levél, nagyszámú a szövegbe nyomtatott fametszetekkel. Tartalma megögeyz az augsburgi kiadással.

Colophonja: In inclita terre Moranie ciuitate Brunnensi lucubratisime impressa. Anno salutis M CCCC LXXXVIII. die XX. Martii. Tehát néhány hónappal korábban készült el, mint az augsburgi kiadás.

7. 1484. Velenceze. Zágrábi breuiarium.

(Nyolezadrétű 1019 levél.)

Az előszóból megtudjuk, hogy mivel Zágráb megyében a breuiariumok hiánya érezhetővé vált, Oswald zágrábi püspök rendelte el az új kiadásnak sajtó alá bocsátását.

A zársorok: *Explicit breuiarium secundum usum ecclesie Zagrabienensis magna cum diligentia reuisum et fideli studio emendatum per venerabilem dominum Blasium decretorum doctorem Archidiaconum de Kemlek et canonicum ecclesie Zagrabienensis. Impressum venetiis per Erhardum radtolt de augusta. Anno salutifere incarnationis M. CCCC. LXXXIII. V idus decembris.*«

A Múzeum példánya hártýára van nyomtatva, és gazdagon aranyozott kezdőbetűkkel s lapcizfrázatokkal van díszítve.

8. 1487. Straszbürg.

Sermones tredecim universales Magistri Michaelis de Ungaria incipiunt feliciter.

Colophon: *Et sic est finis sit laus et gloria trinis. Impressum Argentine Anno domini M CCCC LXXXVII. Finitum in vigilia Annunciationis gloriose virginis Marie.*

(Negyedréttű 130 levél.)

Magyarországi Mihály ezen munkája 1487—1611 tizenhárom kiadást ért. Kiletéről semmit sem tudunk, még azt se, melyik rendnek volt tagja. Toldy pálosnak véli.

9. 1489. Flórencz. Dispytatio Nyper Facta In Domo Magnifici Laurentii Medices.

(Kis 4-edrétű 12 levél.)

A mű első levelén a cím után következik az ajánlólevél: *Nicolavs de Mirabilibvs Ex Septem Castris Ordinis Praedicatorvm Sacrae Theologiae Doctor Ad Magnificum Lavrentivm Medices.*

Következik a mű szövege.

A mű colophonja: *Finis quaestionis disputatae in domo Magnifici Laurentii Medices ultima die Junii. M. cccc lxxxviii.*

Impressum Florentiae per Francischum dini iacobi civem florentinum die uigesima septima mensis Julii Milesimo quadringentesimo octuagessimono.

10. 1498. *V e l e n c z e*. Missale secundum chorum alme ecclesie Strigoniensis.

(Ivrétű 230 levél).

Zársorai: Impressum Venetiis impensis Joannis Paep librarii Budensis per Johannem emericum de Spira. Anno salutifere incarnationis domini nostri iesu christi. M. CCCC. LXXXXVIII. IIII. Kalen. Martii. Laus Deo.

Papirra nyomtatott példányaiból több maradt fenn. A hártýára nyomtatottakból csak ez az egy ismeretes, mely nagy díszszel van kiállítva: gazdagon aranyozott és színezett kezdőbetűkkel; a Cónon előtt álló feszület élénken van színezve. Czech János győri polgármester ajándékozta a Múzeumnak.

11. 1497. *F e r r a r a*. De plurimis claris selectisque Mulieribus. Opus prope diuinum nouissime congestum.

A colophon: Opus de claris selectisque plurimis mulieribus a fratre Ja. philippo Bergomense editum explicit . . . Ferrarie impressum. Opera et impensa Magistri Laurentii de rubeis de Valentia. tertio kal. maias. anno salutis nostre M. CCCC. LXXXXVII. «

(Ivrétű 170 levél.)

Ajánlva van Beatrixnak, Mátyás király nejének.

A címlevél hátlapján látható fametszetű kép azt a jelenetet tünteti fel, a mint Beatrix királynénak a szerző munkáját bemutatja.

12. 1498. *V e l e n c z e*. Legende sanctorum regni hungarie in lombardica historia non contente.

(4-edrétű 32 levél.)

A colophon: »Legende quorundam sanctorum regni Hungarie: que in hystoria lombardica non continent ur felici numine expliciunt: Impresse Venetys Anno natiuitatis Christi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octauo Idibus January.« Az utolsó levél második oldalán van a kiadó jelvénye ezen szavakkal: »Impressum impensis Joannis Paep library Budensis.«

Tartalmazza a magyarországi védszentek legendáit.

13. 1499. *H a g e n a u*.

Sermones de sanctis perutiles a quodam fratre hungaro ordiuis minorum de obseruantia comportati Biga salutis intitulasi feliciter incipiunt.

Colophon: Ser mones perutiles de Sanctis Biga salutis intitulasi

a quodam fratre hungaro in conuentu Pesthiensi fratrum minorum de obseruantia comportati. Impensis quoque et sumptibus prouidi viri Johannis, ryman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenaw inibi incolam diligentissime impressi ac emendati. Finiunt feliciter. Anno ab incarnatione domini Millesimo quaterquecentesimo nonagesimo nono. XIII. die mensis Julii.

(4-edrétű 448 levél.)

A munka szerzője Laskó Osvát a pésti Ferenczrendű zárda főnöke, kinek több homiletikai munkája van, melyek számos kiadást értek.

14. 1499. V e l e n c z e. A pécsi egyházmegye misekönyve. (4-edrétű 272 levél.)

Zársorai: Finit missale secundum chorum almae ecclesie Quinqueecclesiensis. Impressum venetiis impensis Johannis Paep librarii budensis. Anno M. CCCC.XCIX. VIII. kl. maii.

15. 1502. A u g s b u r g.

Pomerium quadragesimale fratris Pelbarti ordinis sancti Francisci.

Colophon: Sermones tripertiti quadragesimales per fratrem Pelbartum ordinis sancti Francisci comportati. Impressi denique expensis Johannis Schensperger iunioris per magistrum Johannem otmar in Augusta vindelicorum Anno millesimo quingentesimo secundo in vigilia omnium sanctorum feliciter exacti.

(Ívrétű 94 levél. A címlapon a szerző arczképe látható, a mint gyümölcsösben (Pomerium) olvasva ül.)

Szerzője Temesvári Pélbárt ferenczrendű szerzetes, kit rendje a boldogok közt is ünnepelt, (május 17-én) a krakói egyetem növendéke, a budai kolostorban hittanár és szónok, számos homiletikai és dogmatikai munka szerzője, a legjelentékenyebb azon magyarországi szerzetes-írók között, kik a XV. század végén európai jelentőségre emelkedtek, és kiknek munkái egész nyugati Európában a lelkészek és szerzetesek által vezérkönyvekül használtattak.

16. 1509. V e l e n c z e. Ordinarius Strigoniensis. (Egyházi szer-könyv.)

(K. 8-adrétű 120 levél.)

A címlapon fametszet áll címképül, mely sz. Adalbertet ábrázolja. A mű colophonja: »Ordinarius Strigoniensis, accuratissime

reuis felicitat. Venetys per Luccantonium de giunta florentinum. Impensis Johannis pap. librarii budensis. impressus. Anno domini Mcccc. ix. quarto nonas Martii.

A munka táblájához vas láncz van erősítve, mely lánczozal a középkorban kéziratokat és könyveket a templomokban, sekrestyékben megerősíteni szoktak.

17. 1512. Bécs. Joannis Pannonii Episcopi quinque Ecclesiarum, Poetae et Oratoris clarissimi Panegyricus: in laudem Baptistae Guarini Veronensis Praeceptoris sui conditus.

(Kis 4-edrétű 22 levél.)

A könyv élén áll Crosnensis Pál ajánlólevele Perényi Gáborhoz: »Data Cracouiae mense Junio. M. D. XII.« Az előszó után egy vers: »Libellus e Carthophylatio promptus, et pristino nitori restitutus loquitur.« Ezen vers után következik. »Adriani Vuolfhardi Transyluani. Protrepticon ad libellum.« A második lap végén: »Adrianus Vuolfhardus Transyluanus sub auctoris persona, ad Lectorem.« A harmadik levélen kezdődik Janus Paunonius költeménye Gvarinus-hoz. »Joannis Episcopi Quinque Ecclesiarvm Panegyricvs Praeceptoris Gvarino Veronensi. Praefatio. A második lapon a tulajdonképi Panegyricus. »Panegyrici Principivm«. A 22. levél első lapján van a panegyricus vége. Colophonja a műnek ez: »Adriani Vvolfhardi Transyluani Exastichon, in Zoilum et Ardelionem«. etc. Viennae Austriae in aedibus Hieronymi Vietoris et Joannis Singrenii. Anno M.D.XII. Janus Pannonius (Cesinge János pécsi püspök) egyes költői munkái 1498 óta jelentek meg; összegyűjtve először 1528-ban Bolognában.

18. 1516 táján. Compendiosa quedam: nec minus lectu iocunda descriptio vrbis Hierusalem: atque diligens omnium locorum terre sancte in hierosolymis adnotatio. per quandam in Christo patrem fratrem Gabrielem natione vngarum diui Francisci ordinis de sacra obseruantia, luculenter: nam ea ipsa loca propriis conspexit oculis: congesta ac breuiter per eundem comportata, feliciter incipit. Compendium locorum terre Sancte.

(Kis 4-edrétű 43 levél.)

A munka végén: »Finit opusculum siue compendium locorum terre sancte intra et extra ciuitatem Hierusalem existentium amen. etc. Frater Gabriel de pechwaradino.«

Pécsvárad Gábor ferenczi szerzetesnek ezen munkája, mely 1514-ben a szent földön tett útjának leírását tartalmazza, a XVI. század első negyedében több kiadást ért.

19. 1517. Hagenau. Opusculum de laudibus et uituperio Vini et Aquae Valentini Cybelei, Canonici Ecclesiarum Quinqueeclésiensis et Albensis.

A colophon: Hagenau ex Academia Thomae Anshelmi mense Julio. Anno MDXVII.

(Kis 4-edrétű 28 levél.)

A szerző, Valentinus Cybeleus (Hagymási Bálint) munkácskáját Szakmári György pécsi püspöknek ajánlja. »Ex Alba Regali. Pridie idus Januarii.« A 3. levélen következik a munka ezen külön címmel: »Declamatio Valentini Cybelei de vini et aquae potoribus, Vtrum hi, uel illi laudabiliores sint. Vbi nonnulla de Vino et Aqua, quatinus utraque secundum suos gradus, uel ad laudem, vel uituperium tendant, inseruntur; ad Dn. Ladislaum Macedonium Archid. et amicum.«

20. Uan deme quadem thyranne Dracole wyda.

Év és hely nélkül. (1480 táján.)

(Kis 4-edrétű 6 levél, góthjellegű betűkkel.)

Czímkép: a vajda arczképe fametszetben. Valószínűleg egyetlen példánya ezen munkának, mert sem Panzer sem Weller nem idézik bibliographiai műveikben. Colophonja nincs.

21. 1483. Hofner vonn turenken.

(K. 4-rétű 4 levél, góth jellegű betűkkel. Egyetlen ismert példány.)

A mű ezen szavakkal végződik: »Gebenn uff Kraspergh czu zilig vnd mit meinem eigen vorgedrucken Insigel vorsigilt Am Sonnabent nach allerheilgen tage Anno dm. etc. lxxxiii.

22. 1514. Ain grosz wunderzaichen das do geschechen ist durch das Creütz das ain Cardinal hat ausgeben inn dem gantzen Hungerischen Lannd wider die Turenken.

(Kis 4-edrétű 4 levél, fametszetű címképpel.)

Nyomtatási helye nincs megnevezve ezen ritka műnek, ez valószínűleg Augsburg.

23. 1521. Hely nélkül. Oratio habita in imperiali Conuentu Vuormaciensi, Die tertia Aprilis. M. D. XXI. Per inclyti regis Hungariae et Bohemiae oratores.

(Kis 4-edrétű 10 levél.)

24. 1522. Hely nélkül. Ain Ermannung wider Die Türcken, Vnd wie sy die Christen durchechtent. Im land Vngern, Im iar MDXXII.

(Kis 4-edrétű 4 levél, fametszetű címképpel.)

25. 1526. Hely nélkül. New Zeyttung wie der Turckischen Keiser mit dem König von Vngern dye Schlacht gethan hat, auff den tag Johannis enthauptung. Im Iar. M. D. XXVI.

(Kis 4-edrétű 2 levél, fametszetű címképpel, valószínűleg az első nyomtatásban megjelent röpirat, mely a mohácsi csatáról szól. Eddig csak ezen múzeumi példányt ismerjük.)

26. 1526. Hely nélkül. Neue zeyttung Wie die Schlacht in Vngern mit dem Türkischen Keyser ergangen, Hat einer von Wienn so dabey gewest, herauff gen Oringen geschriben. Auch volget hernach des Bluthundts, der sich nent ein Türkischn Keyser, gethaten, so er vnd die seinen, nach eroberung der Schlacht, auf den XXVIII. tag Augusti nechst vergangen, geschehen, an vnsern mitbrüdern der Vngerischen Landschafften gantz vmenschlich getriben hat, vnd noch teglichs thut. M. D. XXVI.

Auszgangen den XXX. tag des Monats Septembris Anno M. D. XXVI.

(Kis 4-edrétű 4 levél, fametszetű címképpel. Eddig csak a múzeumi példányt ismerjük.)

27. 1526. Hely nélkül. Neue zeittung Wie die Schlacht zu Vngern mit dem Türkischen Keyser ergangen: Hatt einer vonn Wien so dabey gewest: herauff jen Oringen Beschriben. M. D. XXVI.

Datum zu Wien Anno etc. jm. XXVI.

(Kis 4-edrétű 4 levél, színezett fametszetű címképpel.)

28. 1526. H. n.

Hernach volget des Bluthundts der sich nennet eyn Türkischen Kayser gethaten, so er vnd die seinen, nach eroberung der schlacht, auff den xxviij. tag Augusti negstuergangen geschehen, an vnsern mitbrüdern der Hungerischen Landtschafften gantz vmenschlich getriben hat, vnd noch teglichs thut.

Auszgangen den xxx. tag des monats Septembris. Anno M. D. xxvj.

(Kis 4-edrétű 4 levél. Fametszetű címképpel.)

29. 1527. H. n.

Wie der Durchleüchtigst vnd Hochgeborn Fürst Ferdinand. König zu Behem vnd Hungern, sampt seyner Ehelichen Königin, zu Stulweyssenburg mit grossen Triumph vnd solennitet gekrönet sind worden. Anno M. D. XXvij. am iij. Novembri.

(Kis 4-edrétü 4 levél.)

30. 1527. H. n.

Küniglicher Maiestat zu Behem vnd Hungern etc. Zug vnd eynreytten, auff die Crönung gen Prag. Anno etc. M. D. XXvij.

(Kis 4-rétü 5 levél.)

31. 1528. Báz el.

Casparis Vrsini Velii oratio habita in Alba Regali, die felicissimae Coronationis inclyti ac potentiss. Ferdinandi Vngariae Boemiaeque Regis etc. Anno M. D. XXVII. III. Non. Nouembris.

Basileae apud Joan. Heruagium, et Hieronymum Frobenium. An. M. D. XXVIII.

(Kis 4-rétü 12 levél.)

32. 1527. Wittemberg.

Vier Trostliche Psalmen, An die Königin zu Hungern, ausgelegt durch D. Martinum Luther. Wittemberg. 1527.

(Kis 4-edrétü 38 levél.)

33. 1527. H. n. König Ferdinanden zu Hungern vnd Beheim. Ertzhertzogen zu Osterreich etc. Einreytten vnd Krönung zu Stulweyssenburg in Hungern Anno. M. D. xxvij.

(Kis 4-edrétü 8 levél.)

34. 1527. H. n. Warhafft anzeygen Küniglicher Mayestet, zu Hungern vnd Beheim etc. Hör zug, von Wyen ausz inn Hungern, bisz auff ein halb meyl vnder Ofen, vnd gen Stulweyssenburg etc. Anno etc. xxvij.

(Kis 4-edrétü 4 levél.)

35. 1542. Nürnberg. Hans Sachs. Das Lied von Pest. Zufinden bey Georg Steinbach in Nürnberg.

(Egy folio levél. Unicum.)

36. 1596. Nürnberg. Neue Siebenbürgische Victorien mit Lippa, Temeswar vnd andern Orten.

Beschreibung wie vnd was gestalt, die Türcken vnd Tartarn,

in diesem gegenwertigen Monat Maio, die Vestung Lippa beleget, gewaltiglich gestürmet etc.

Auch wie der Hauptmann von Luggas, vnter dieser belagerung, etlich tausent Soldaton, auff Temesvar geschickt, welche die Vorstatt als bald erobert, geblündert, verbrend etc.

Gedruckt zu Nürnberg, mit bewilligunk, im Jar 1596.

(Kis 4-edrétű 4 levél, fametszetű czímképpel, Báthori Zsigmond arczképével.)

37. 1620. Pozsony. Desz Türckischen Kaysers Hülf Dem Fürsten inn Siebenbürgen Bethlehem Gabor nunmehr erwöhlten König in Vngarn vnd desselben Ständen auch den Confoederirten Landen versprochen.

Gedruckt zu Preszburg Im Jar MDCXX.

(Kis 4-edrétű levél, fametszetű czímképpel.)

38. 1671. H. n. Warhafftige und ausführliche Relation, Wie die Vngarischen Rebellen Zu Wien in Oesterreich, Als auch Zur Wienischen Neu-Stadt Vnd zu Preszburg Am 30. Aprilis Anno 1671. Zur verdienten Straffe gezogen worden, Nebst dem Nadastischen, Serinisch- und Frangypanischen Urtheil.

Gedruckt im Jahr 1671.

(Kis 4-edrétű 20 levél. Nádasdy, Zrinyi, Frangepán és Bónis arczképével.)

39. 1671. Bécs. Neues Gedicht. Vber die gantz billich Kayserliche Execution, so über Frantzen Nadasti zu Wienn im Rathhaus: Wie auch anderwärtig andere desz Hochlöbl: Hausz von Oesterreich geweste Rebellen, den letzten April desz 1671-isten Jahrs in einem Tag, vnd Stund ergangen. Andern zur Abschew und Exempl zusammen getragen.

Gedruckt zu Wienn in Oesterreich bey Leopold Voigt. 1671.

(Kis 4-edrétű 4 levéllel, fametszetű czímképpel.)

40. 1685. Hely nélkül. Eigentlicher Bericht wegen der glücklich-eroberten Haupt-Vestung Ofen, So am 2. Sept. dieses itzlauffenden 1686-sten Jahres, durch die Christlichen Waffen erfolgt, Nebst Meldung was sich Zeit wehrender Belägerung von 13. Junii an bisz zu Eroberung derselben täglich begeben und zuge tragen.

Gedruckt, im Jahr 1686.

(Kis 4-edrétű 8 levél, fametszetű czímképpel.)

41. 1686. Bécs és Lucca. Num. 5. Giornale Dal Campo Cesareo a Buda in data 9. Luglio. 1686.

A mű végén: »In Vienna, et in Lucca, per Marescandoli 1686.«
(Kis 4-edrétű 8 levél.)

Régi Újság 5. száma, mely Buda ostromoltatásának és elfoglalásának alkalmával megjelent.

42. 1686. Velence. Veridica Raccolta de Giornali di Buda Sino alla presa d'essa. Parte Prima. Dedicata Al Molt' Illustre Signor Gio. Battista Foresti. In Venetia, 1686. Presso Gierolamo Albrizzi dietro la Chiesa di San Zulian al Nome di Dio.

(16-odrétű 125 levél, 3 képpel.)

Budavárának 1686. évi ostroma alkalmával megjelent olasz hírlap.

V.

Arczképek és csataképek.

1. keret. *a—c*) Gróf Széchenyi Ferencz, a Nemzeti Múzeum alapítója (1754—1810).
2. » Sz. László király (1077—1095), német fametszvény a XV. századból.
3. » *a*) II. Lajos király (1516—1526).
b) Mária királyné.
c) Mária királyné s II. Lajos egykorú arczképe.
4. » I. Ferdinánd király (1526—1564).
5. » *a*) *b*) Miksa király (1564—1576).
6. » *a*) *b*) Rudolf király (1576—1608).
7. » *a*) II. Mátyás király (1608—1619).
b) II. Mátyás s Anna királyné arczképe.
8. » *a*) *b*) III. Ferdinánd király (1637—1657).
9. » IV. Ferdinánd király (megh. 1653).
10. » I. Lipót király (1657—1705).
11. » I. Lipót király (1657—1705).
12. » I. József király (1705—1711).
13. » *a*) *b*) Wilhelmina Amália hannoveri hercegnő,
I. József neje.
14. » Eleonora főhercegnő.
15. » Ausztriai Mária, III. Ferdinánd neje.

- 16 keret. *a—c*) Margaretha Therézia spanyol királyi hercegnő.
17. » Mária Terézia királynő (1740—1780).
18. » III. Károly király (1712—1740).
19. » Mária Terézia királynő (1740—1780).
20. » Lotharingiai Ferencz, Mária Terézia férje.
21. » Savoyai Eugen hadvezér (1663—1736).
22. » Báthori István, erdélyi fejedelem s lengyel király (1571—1576).
23. » *a) b)* Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem (1581—1602.)
24. » *a) b)* Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem (1581—1602.)
25. » *a) b)* Báthori Endre bíbornok, erdélyi fejedelem (1599).
26. » *a—c)* Bocskay István erdélyi fejedelem (1605—1606).
27. » Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613—1629).
28. » *a) b)* Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613—1629).
29. » I. Rákóczy György erdélyi fejedelem (1630—1648).
30. » *a) b)* II. Rákóczy György erdélyi fejedelem (1648—1657).
31. » II. Rákóczy Ferencz erdélyi fejedelem (1704—1710).
32. » *a) b)* II. Rákóczy Ferencz erdélyi fejedelem (1704—1710).
33. » *a) b)* Rákóczy József (megh. 1739).
34. » *a) b)* Apaffy Mihály erdélyi fejedelem (1661—1690).
c) Barcsai Ákos erdélyi fejedelem (1658—1659).
35. » Thököly Imre erdélyi fejedelem (1690).
36. » Thököly Imre erdélyi fejedelem (1690).
37. » *a)* Oláh Miklós esztergomi érsek (1553—1568).
b) Pázmány Péter esztergomi érsek (1616—1637).
38. » *a)* Losy Imre esztergomi érsek (1637—1642).
b) Lippay György esztergomi érsek (1642—1666).
c) Szelepcsényi György esztergomi érsek (1666—1685).
39. » *a) b)* Verancsics Antal esztergomi érsek (1569—1573).

40. keret. Széchenyi György esztergomi érsek (1685—1695).
41. » Gróf Kollonich Lipót esztergomi érsek (1695—1707).
42. » Gróf Eszterházy Imre esztergomi érsek (1725—1745).
43. » a) Gróf Nádasdy Ferencz országbíró.
b) Gróf Nádasdy Ferencz s neje Eszterházy Anna Julia grófnő.
44. » Gróf Zrinyi Miklós a költő (1616—1664).
45. » Gróf Zrinyi Miklós a költő (1616—1664).
46. » Gróf Zrinyi Péter horvát bán (megh. 1671).
47. » a) Br. Pálffy Miklós hadvezér.
b) Gr. Pálffy Károly hadvezér.
c) Gr. Pálffy István a dunántúli országrész főkapitánya.
d) Gr. Pálffy Károly kancellár.
e) Gr. Pálffy Lipót hadvezér.
48. » a) b) Gróf Zrinyi Miklós a szigetihős, (megh. 1566).
49. » a)—c) Gr. Schwarzenberg Adolf hadvezér.
50. » a) Gr. Thurzó Szaniszló nádor.
b) Eszterházy Miklós nádor.
51. » a)—c) Gr. Thurzó György nádor.
52. » Károly lotharingiai herceg, fővezér.
53. » Károly lotharingiai herceg, fővezér.
54. » Draskovics János nádor.
55. » Herczeg Eszterházy Pál nádor.
- 56—67. » Buda s Buda ostromának látképei.
68. » Magyarország legnevezetesebb várai (Pozsony, Komárom, Győr, Sz.-Fehérvár, Esztergom, Kani-
zsa, Novigrád, Belgrád, Budapest, Szigeth, Fü-
lek, Vác, Konstantinápoly, Kassa, Eger, Tokaj,
N.-Várad, Temesvár).
69. » a) Id. Jankovics Miklós.
b) Jankovics Antal.
c) Vadasi Jankovics Miklós.
70. » a)—c) Gróf Károlyi Antal.
d) Gróf Károlyi József.

71. keret. *a)* Gróf Teleki Sámuel erdélyi kancellár.
b) Tersztyánszky Dániel.
c) Gróf Bethlen Gergely.
d) Gróf Bánffy György erdélyi kormányzó.
e) Skerlecz Miklós.
f) Semsey András.
g) Somsich Lázár.
72. » *a)* Gróf Forgách Miklós tábornok.
b) Gróf Forgách Zsigmond országbíró.
73. » *a)* Gróf Batthyányi Lajos nádor.
b) Gróf Batthyányi Ádám.
c) Gróf Batthyányi Károly tábornok.
d) Gróf Batthyányi Kristóf.
74. » *a)* Gróf Nádasdy Ferencz horvát bán.
b) Báró Trenck Ferencz ezredes.
c) Menzel János Dániel huszár-tábornok.
d) Halas Péter ezredes.
e) Gróf Nádasdy Ferencz horvát bán.
f) Dobai Székely Samu.
75. » Gróf Koháry István költő.
76. » *a)* Schwartzner Márton egyetemi tanár.
b) Szirmay Antal történetíró.
c) Fehér György történetíró.
d) Kovacsics Márton György történetíró.
e) Wallaszky Pál irodalom-történetíró.
f) Horányi Elek irodalom-történetíró.
g) Szerdahelyi György aethetica-tanár.
77. » *a)* Kalmár György nyelvész.
b) Bél Mátyás történetíró.
c) Páriz Pápai Ferencz szótáríró.
78. » *a)* Kazinczy András költő.
b) Kazinczy Ferencz költő s nyelvész.
c) Berzsenyi Dániel költő.
79. » *a)* Horváth Ádám költő.
b) Dugonics András költő.
c) Révai Miklós költő s nyelvész.
d) Dugonics András költő.
e) Virág Benedek, költő.

- 80 keret. a) Zsámboki János történetíró.
 b) Werbőczy István.
 c) Istvánffy Miklós történetíró.
81. » Temesvári Pelbart hittani író.
82. » a) Gróf Teleki László költő.
 b) Baróti Szabó Dávid költő.
 c) Gróf Teleki József költő.
 d) Kultsár István lapszerkesztő.
 e) Gróf Teleki Domonkos író.
83. » a) Báró Ráday Gedeon költő.
 b) Báró Orczy Lőrincz költő.
 c) Báró Amade László költő.
 d) Gróf Gvadányi József költő.
 e) Báróczy Sándor író.

JELENTÉS A MAGY. NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL ÉS GYARAPODÁSÁRÓL 1876. 7-ben.

Méltóságos igazgató úr!

A nagyméltóságú kir. vallás- és közoktatási Minister úrnak f. évi augustus 27-én 20,695. szám alatt kelt rendelete következtében, van szerencsém a vezetésem alatt álló osztály állapotáról, gyarapodásáról és szakszerű rendezéséről, a hiányok- és hézagokról, a látogatók számáról, a személyzet hivatalos és tudományos tevékenységéről, az 1876. év második- és a folyó év első feléről jelentést tenni; kiemelvén, hogy a mult évi julius 10-én 75. szám alatt bemutatott jelentésem az 1876. év első felére is kiterjeszkedett.

1. A könyvtár-rendezési munkálatok nem szorítkoznak a folytonosan és nagy mérvekben érkező accessiók feldolgozására.

A régi magyar irodalom termékeinek kiválasztása és chronologiai rendben összeállítása; úgyszintén a legújabb magyar országgyűlési nyomtatványok (1861—77) rendezése ezen idő alatt fejeztett be.

Az apró nyomtatványoknak, a hirlapoknak, úgyszintén a kézirat-gyűjteménynek, — ez utóbbinak a fennebbi jelentésemben részletezett programm alapján — rendezése folyamatban van.